

Колекция „Европа – разбираана и правена“
Collection *Penser et construire l'Europe*

INSTITUT
FRANÇAIS
BULGARIE

Cet ouvrage bénéficie du soutien du Ministère français des Affaires étrangères et européennes et de l'Institut Français de Bulgarie.

Това издание се ползва от подкрепата на Министерството на външните работи и европейските въпроси на Република Франция и на Френския Институт в България.

Книгата се реализира със специалната подкрепа на фонд „Идателска дейност“ на Нов български университет.

Le présent ouvrage a bénéficié du généreux soutien financier du Fonds Travail d'édition de la Nouvelle Université Bulgare.

*Водещи на колекцията: Жил Руе, Веселина Василева
Directeurs de la collection: Gilles Rouet, Vesselina Vassileva*

© *Dominique Cardon. LA DÉMOCRATIE INTERNET. Promesses et limites*
Editions du Seuil, La République des Idées, septembre 2010
Collection dirigée par *Pierre Rosanvallon et Ivan Jablonka*
ISBN 978-2-02-102691-7
www.seuil.com

© Издателство на Нов български университет, 2012
София 1618, ул. Монтевидео 21, www.nbu.bg
© Доминик Кардон – автор, 2012
© Лидия Денкова – превод, 2012
© Анна Кръстева – предговор, 2012
Аскони-издат, предпечатна подготовка

ISBN 978-954-535-703-9

Колекция „Европа – разбираана и правена“
Collection *Penser et construire l'Europe*

ДОМИНИК КАРДОН

Интернет демокрацията

Обещания и граници

Превод от френски
Лидия Денкова

СОФИЯ
2012

Съдържание

<i>Предговор. Дигиталното публично пространство – политическият проект на Интернет революцията (доц. Анна Кръстева)</i>	7
<i>Увод. Интернет, една демократична революция</i>	15
<i>Първа глава. Духът на интернет</i>	21
Интелигентността в периферията	22
Свободата на програмното осигуряване	26
Социалната трансформация е дело на личността	29
Към масовизацията	34
Реалистичният завои на интернет	36
Либертариански/ либерален	39
<i>Втора глава. Разширяването на публичното пространство</i>	43
От непосветения до аматьора	44
Първо публикуване, после филтриране	46
Освобождаване на субективностите	48
Четири форми на взимане на думата	51
Изграждането на публичното пространство	53
Мрежата на участие	54
Мрежата в „светлосянка“	57
Висока и ниска видимост	59

<i>Трета глава. Мрежата в светлосянка</i>	61
Web 2.0: Себепоказване и разговор	62
От интимно ориентирания блог до Facebook	64
Показване с цел връзка	68
Частното общуване пред публика	70
Иде ли краят на частния живот?	73
Опортюнистична логика?	75
„Публиката отдолу“	78
„Автентично“ информирание	82
 <i>Четвърта глава. Политическата форма на интернет</i>	87
Предпоставката за равенство	88
Силата на слабите сътрудничества	91
От демокрацията на причастност към демокрацията на сътрудничество	93
Добродетелите на самоорганизацията	96
Конгломерати и консенсус	100
Политическият живот в интернет	102
Политиката на алгоритмите	105
 <i>Заклучение. Еманципираните публики</i>	109

Предговор

Дигиталното публично пространство – политическият проект на Интернет революцията

Доц. Анна Кръстева

Всяка технология има своя политически проект (Wolton 2002). Печатница се римува с Реформация. Словото на Лутер не би имало този разтърсващ революционизиращ ефект, ако не беше умножено, усилено, ускорено от хилядите библии, които печатът прави достъпни за вярващите. Радиото и телевизията имат още по-универсализиращ и глобализиращ ефект и друг политически референт – масовата демокрация. Технологията се уплътнява социално и получава смисъл, само като се вплете в политическа трансформация: Обратното би било технологична антиутопия. „Техническата революция на печатницата получава своя смисъл само по отношение на дълбокото движение на Реформацията. Радиото и телевизията получават смисъл само по отношение на огромната промяна на масовото общество и демокрация“ (Wolton 2002, с. 34). Ако връзката на предходните вълни на технологична иновация с нови етапи на политическа култура за Доминик Волтон е от регистъра на констатацията, за Интернет тя е в регистъра на проблематизацията¹.

¹ „Интернет е индустриален, не политически проект“. (Wolton 2002, с. 34).

Кой е политическият проект на Интернет? Д. Волтон поставя въпроса, но в началото на десетилетието² не намира достатъчно елементи, за да му отговори. В края на десетилетието Доминик Кардон намира толкова отговори, че им посвещава цяла книга.

Първата група отговори са свързани със самата природа на връзката технология-политика. От пряка тя става неразривна, интимна, интензивна: „Рядко създаването на една технология е ангажирало толкова политика, колкото Интернет“ (Cardon 2010, с. 13). Тази връзка не е идеологически оцветена. „Либерален, либертариански, комунистически?“ (с. 7) – Интернет се изплъзва от политически етикети. Идеологическите и партизанските одежди са тесни за неговата амбиция, защото тя се цели в ядрото на политическото – самото разбиране за демокрация, като се стреми да го взриви и пресътвори.

Повече от любопитна е втората група отговори, а именно политическите ценности, които вдъхновяват Интернет. Тук френският изследовател е колкото категоричен, толкова и неортодоксален, римувайки комуникации с контракултура, компютърни мрежи с алтернативни послания. Дългата ръка на военните и солидните им бюджети не са достатъчно убедителни обяснителни фактори и зараждането на Интернет Д. Кардон вижда в срещата на американската контракултура и меритократичния свят на науката: „Съвпадението не е случайно. В Сан Франциско през 1967 г. се възпламенява *Summer of love* на американската младеж и именно там една година по-късно Дъг Енгелбарт, директор на Станфордския изследователски институт, показва как връзката между два компютъра може да увеличи човешката интелигентност“ (Cardon 2010, с.13). И в ценностния, и в технологичния проект Кардон открива общо вдъхновение: стремежът обществото да се пресътвори „отдолу“.

1968 г. присъства като историческа фактуалност, с която авторът обвързва началото на мрежата, но още повече като ви-

² През 2002 година.

зия, която структурира и обяснява света. Интересното, новото, ценното – на интернет революцията, както и на ценностната революция на младежките движения от края на 60-те – е детронирането на пирамидата и легитимиране на мрежата, загърбване на йерархиите и преоткриване на солидарността. Начинът, по който Д. Кардон концептуализира двойната дигитална революция, е превод на революцията на политическата култура от преди половин век. Мишел дьо Серто определя 1968 г. като „взимане на думата“ (de Certeau 1994). Други автори като Нанси Фрейзер добавят и включването в разговора на теми, които преди това са били изтласквани или маргинализирани от публичното пространство. Д. Кардон описва двойната дигитална революция като интерференция на две промени: „от една страна, правото за публично взимане на думата се разширява до цялото общество; от друга, част от частните разговори се вписват в публичното пространство“ (Cardon 2010, с.11).

През 1948 г. Джордж Оруел пише антиутопията си „1984“. Д. Кардон вижда интернет революцията като дигитална версия на ценностната революция на 1968 г. Ако приложим символното оруелово преобръщане към теоретичната конструкция на Д. Кардон, бих нарекла проекта му „*Виртуална 1986*“. Хипитата от 60-те на ХХ век живеят в комуни, вдъхновени от free speech, автентичността и гражданските права. Интернетите от 10-те на ХХІ век градят „*република на информациите*“ – един меритократичен свят, допълнен и уплътнен от културата на обмен и сътрудничество между равноправни. Култът към микро-то и „направи си сам“ са други ценностно-поведенчески стожери на двете култури. Хипитата създават общности, за да бъдат себе си и да бъдат истински с другите, дигиталният свят дава шанс да се предизайнират и умножат социалните връзки.

Интернетите като хипитата на дигиталната революция е симпатично сравнение. Но Доминик Кардон достига до границите му, не винаги успява убедително да го изведе отвъд естети-

зиращо-индивидуализиращия прочит. От Люк Болтански и Ев Чиापело знаем, че след 1968 г. критиката на капитализма поема по два пътя: социален, когато е насочена към трансформиране на властовите отношения, и „артистичен“, когато цели да преобразува индивидите по линия на автентичността и креативността. „Интернет бива понесен от движението на „артистичната критика“. С либертарианския му дух неговият център на гравитация е автономността на индивида, самоорганизацията и отхвърлянето на колективните принуди“ (Cardon 2010, с. 31). Добрата новина е, че Д. Кардон не е достатъчно последователен в този естетизиращ прочит на интернет вселената и острието на теоретичната му аргументация е насочено именно към политическите отношения.

В тази оптимистична и очарована интерпретация на интернет демокрацията предшественици не се разбират като повторение. Всяка утопия се изживява като първа, създателите ѝ – като пионери. Виртуалният свят е девствена територия, която трябва да се завладее.

Силна теза е идеята за „възходящата иновация“³. Архитектурата на Интернет поставя потенциала за иновация на периферията на мрежата, в компютрите и софтуера, които се свързват. Тя дарява всеки потребител с потенциала да иновира. Всеки може да доразвива, усъвършенства и разпространява софтуер. „Колаборативната иновация“ намалява символната дистанция между създател и потребител на иновации.

„Укротяване на опърничавата“ е овехтял идеал. Чарът на Интернет е в неговата непокорност, в изплъзването от контрол: „мрежата не се оставя да бъде лесно опитомена“ (Cardon 2010, с. 8). Обратното, тя се мобилизира именно като периферия, различна и противостояща на центъра: „Не е изненадващо, че първите политически актьори в Интернет бяха най-малко вертикалните и най-малко структурирани групи (Cardon 2010,

³ Hippel, Eric von (2005). *Democratizing innovation*. Cambridge (Mass): The MIT Press.

с. 91) – запатистите в Мексико, движението на обезправените във Франция. Интернет е пъстър, интензивен и ефикасен при гражданските мобилизации, твърде казионен, блед и скучен при институционалните и партийни употреби.

Тази трета група аргументи за новостта на дигиталната демокрация силно акцентират идеята, че Интернет трудно може да се контролира, защото „е лишен от център“ (Cardon 2010, с. 17). Свобода, не контрол, е позитивният център, около който се структурира това разбиране за дигиталната демокрация: свободен софтуер, алтернативна информация, колективна интелигентност. Не санкция и наказание, а взаимен контрол – такава е интернет рецептата. Уикипедия я илюстрира – качеството на статиите не е гарантирано от централен издателски авторитет, а от споделена общностна отговорност. Статиите се корегират не защото са върнати от строг редактор, а в отговор на реакциите на други автори и читатели. Анализът на Уикипедия откроява три линии в аргументацията на Д. Кардон: политическа – иновативната енциклопедия е огромен експеримент на управление в мрежа; познавателна – утвърждава се полифонична дефиниция на истината; афективна – привързаността на потребителите не е само функционална, тя е емоционална, „wikilove“ е закачливият термин, с който уикипедистите назовават зачитането на споделените правила и страстта към дебати.

Сред разнообразните аргументи, които авторът разгръща, за да ни убеди в своята силна позитивна версия на интернет демокрацията, централна роля играе идеята за публичното пространство. Интернет успява и да го разшири, и да го извиси: „избутва стените и повдига тавана“ (с. 10). Резервирано преди за професионалистите, мрежата го отваря и за аматьорите. Ограниченото публично пространство се трансформира в партиципативен Интернет. Това е четвъртият и главен стожер на неговата аргументация.

„Дигиталната революция е комуникационна революция, която преобразува обществото. Новата технология изисква нова политика. Мрежата превръща света в наша сфера на влияние. Чрез технологията ние постигаме знанието и свободата, за да действаме. Правителствата не могат да спрат този процес. Бъдещето принадлежи на тези, които го градят. Да започнем да го градим сега“. Не, това не е цитат от Доминик Кардон. Това са призови от историческия *Wired Manifesto* от 1996 г. Той високо и гордо декларира революционния патос на интернет, амбицията да противопостави на правителства, корпорации, бюрокрации – ново, мрежово, гъвкаво управление, центрирано върху индивидите и иновациите.

В следващите години патосът от апологетичен преминава в критичен. Р. Путнам говори за ‘киберапартейд’ и ‘кибербалканизация’, технологичната иновация радикално бива раздалечена и дори противопоставена на социалната с твърдението, че новите технологии възпроизвеждат и усилват стари неравенства. Критичната рефлексия развива тезата „Победителят взема всичко“ и я подкрепя с палитра разнообразни аргументи: медийните корпорации са мощно представени и в Интернет; нови монополи се налагат – Google, Yahoo, Facebook; концентрацията на публиката в Интернет е дори по-висока от тази в традиционните медии; образованите професионалисти мъже са свръхпредставени във формирането на он-лайн публичното мнение; лекотата да говориш не преодолява трудността да бъдеш чул (Hindmar 2009). Други автори са още по-радикални и направо обявяват края на дигиталната революция (Нигропонте).

Интригуващото в книгата на Д. Кардон е, че той добре познава тази критична рефлексия, обилно я цитира, посвещава дори цяла глава на „светлосенките“ на мрежата. Познава, но не се конвертира. Позитивното му разбиране е зряло и рефлексивно, надградено и над патоса за технологията, революционизираща демокрацията, и над критиката за новите дигитални неравен-

ства, допълващи и подсилващи старите. Две са идеите, с които ни грабва – първо, Интернет има политически проект; второ, този проект се казва дигитално публично пространство – ново, витално, разширено и извисено.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Нигропонте Н. *Крайт на дигиталната революция?* – в. Култура, бр. 3, 1999 г.: http://www.kultura.bg/media/my_html/2063/b_digit.htm
- Boltanski, Luc et Eve Chiapello. *Le nouvel esprit du capitalisme*. Paris: Gallimard, 2011.
- Cardon, Dominique. *La démocratie d'Internet*. Paris: Seuil, 2010.
- De Certeau, Michel. *La prise de parole et autres écrits politiques*. Paris: Seuil, 1994.
- Hindmar, Matthew. *The myth of digital democracy*. Princeton University Press, 2009.
- The Wired Manifesto.- *Wired*, 1996, issue 2.10. – <http://yoz.com/wired/2.10/features/manifesto.html>
- Wolton, Dominique (2012). *Fracture numérique ou facture numérique?* – In: Jauréguiberry Fr. et S. Proulx (eds) *Internet, nouvel espace citoyen?* Paris: Harmattan, 31–35.

*Увод***Интернет, една демократична революция**

Либерален, либертариански, комунистически? На Интернет се придава всякакво политическо несъзнавано. Той, смята се, придава стойност на индивидите и свободната инициатива; подрива авторитета; преобразува в общо благо това, което други искат да приватизират, и така нататък. Но напразно бихме търсили неговото място на политическата шахматна дъска: формата му не може да се категоризира. В замяна на това неговото развитие разтърсва нашето схващане за демокрация и нашето практикуване на демокрацията. Защото Интернет поощрява всякакви опити и се стреми да надмине разделението между представители и представени: едно разширено разискване, самоорганизация, установяване на транснационални общности, социализация на знанието, подем на критичните компетенции и т.н.

Ако мъглявината Интернет трябва да бъде изследвана внимателно, то е, защото тя в световен мащаб се явява като лаборатория на алтернативите на представителната демокрация. Питането относно политическата форма на Интернет не води до единогласие с тези, които критикуват механизмите на традиционното представителство. Освен това в дигиталното време демокрацията е променила своя облик. Интернет позволява не само да се комуникира повече, по-добре, по-бързо; той разширява страшно много общественото пространство и преобразува самата природа на демокрацията. Революцията, която протича пред очите ни, е

неочаквана придобивка в степента, в която задълбочава и прави по-сложен режима на демокрацията. Все пак не бива да я приемаме с блажено задоволство. Преди да я възхвалим, трябва да я премислим, като се запитаме за нейните граници.

Интернет не е медия като другите. Мнозина биха искали да го впишат в една хронология, която започва с пресата и продължава с радиото и телевизията. Интернет е по-скоро естествен завършек на еволюцията на масовите медии, защото успява да свърже в едно текста, звука и образа в дигиталния формат на мултимедията. Но схващането, което подрежда верижно големите носители на информация, е твърде опростено. То мързеливо прехвърля към Интернет модели, които са били изковани в света на традиционните медии: една практика на издателския контрол, организация, основана на рядко срещаното, пасивно възприемане на публиката. Следователно би било достатъчно да се овладее тази млада непокорна медия, за да продължат да съществуват икономическият, културният и политическият модел, които са се установявали през целия XX век. Нищо ново, в крайна сметка. Въпреки това – мнозина го разбраха в собствен ущърб – *web*-светът не се оставя да бъде опитомен лесно. Той поставя огромни предизвикателства пред създателите на информация, пред притежателите на интелектуална собственост, пред политиките на комуникация между фирмите, институциите и партиите. Той изобретява непознати досега форми на споделяне на знанието, на колективна мобилизация и социална критика. Той не преразпределя стойността към производителите на традиционни съдържания, а към нови действащи лица, способни да организират потоците в трафика на сърфиращите. С една дума, Интернет не се оставя да бъде затворен в традиционното схващане, което ние сме си съставили за масмедиите.

Тази съпротива намира своето основание в самия произход на Интернет. Той наистина не е бил замислен, за да позволи на един предаващ да се обръща към маса от възприемащи, а за да

улесни обмените между индивидите, които, редувайки се, са последователно предаващи и приемащи. Първите протоколи, които са породили комуникацията между компютри, са били мислени като средства на междуличностни обмени, не като медии. Впрочем, историята на Интернет може да се чете като безкрайно разширяване, минаващо от едно общуване лице в лице към общуване на множество с множество, което накрая опира до всички. В Интернет се срещат и двата начина на общуване: първият улеснява обмена между индивиди, вторият разрешава информацията да се разпространява сред широк кръг слушатели. Посредством пощата, телефона или мейла първият позволява на всеки да се обръща към един или повече посочени събеседници. Посредством пресата, радиото или телевизията вторият предназначава посланията на малцина за една широка и недиференцирана публика. Сближаването на тези две форми на общуване не става от само себе си. Дори, когато границите на двата свята станат пропускливи, поражда неочаквани ефекти.

Тук не става просто дума за технологии. Обединявайки в едно и също пространство интерфейс, средствата на междуличностния обмен и тези на масовата комуникация, Интернет установява нов тип връзка между сферата на разговорянето и сферата на информация. От края на XIX век телефонът и пресата изградиха две технологии от съществена важност за нарастването на обмените и мобилността на хората в световен мащаб. Успоредно с това те благоприятстваха разширяването на личностните и търговските мрежи, както и събирането на индивидите вътре в „представни“ общности⁴. Това развитие обаче стана в контекста на стриктно разделение между пространството на социалните обвързвания и публичното пространство. Между двете пространства се намесиха „стражи“, сполучливо наречени „*gate-keepers*“, издатели или

⁴ Ithiel Sola Pool. *Technologies Without Boundaries: On Telecommunication in a Global Age*. Cambridge (Mass.), Harvard University Press, 1990; Daniel Dayan, Elihu Katz. *Media Events. The Live Broadcasting of History*. Cambridge (Mass.), Harvard University Press, 2007.

журналисти, със задачата да пазят границата. Върху това разделение са установени основните опозиции, които структурират нашето публично пространство: разговорянето и информацията, индивидите и гражданите, частното и общественото, пазарът и политиката и т.н. Засилвано през целия ХХ век, разделението е в основата на една организирана представителност, която поставя от едната страна пространството на действията между индивидите, а от другата – все по-професионализираните и затворени в себе си светове на политиката, на информацията и културните индустрии.

Какво става, когато разделението се заличи и дори изчезне? Какво става с нашето публично пространство, когато една технология улеснява все по-тясното сближаване между частното разговоряне и публичната информация? Разместването на тази разделителна линия е в центъра на повечето въпроси, които Интернет днес поставя. Някои подчертават възможните рискове: агресивност на дебатите, лъжлива информация, разпространение на слухове, стесняване на частното пространство, грабеж на защитени произведения, нарцистично себеизтъкване и т.н. Други, обратно, превъзнасят интернет революцията, обявявайки края на традиционното публично пространство и завземането на властта от интернет потребителите. Придържането към така раздалечени позиции обаче е несигурно, доколкото Интернет изгражда не толкова състезание между професионалисти и аматьори, колкото система от взаимни зависимости, действаща върху едните и върху другите.

Интернет разширява публичното пространство. Той широко разтваря вратите на свят, който досега е бил затворен в диалога между професионални журналисти и професионални политици. Настоящата книга би искала да покаже, че това разширяване произтича от две правоъгълни динамики: Интернет отмества стените и същевременно премахва пода. Най-напред той отнема привилегирования достъп до публикуване, от който някога се

ползваха професионалистите. Появата на аматьори на публичната сцена разширява значително периметъра на демократичния дебат. Публичното слово вече не остава без отговор в поведението на авторитета, налагащ на своята публика мълчание и почителност. То може да бъде коментирано, критикувано, подигравано, преобразувано от голям брой хора, които някога са били смятани за неподходящи или несведущи. Но Интернет вкарва също в публичното пространство личните изказвания на потребителите. Световната мрежа (Web) си присвоява разговорите, които не са били признавани за „публични“, възползвайки се от новите начини, по които индивидите представят себе си. Разпределителната линия между частното обвързване в обществото и публичния дебат е пробита от нова чувствителност, която кара индивидите да излязат на показ и да изтъкват пред другите нишките между техния професионален живот и обществените цели.

Следователно имаме двойна революция: от една страна, правото да се вземе публично думата се разширява до цялото общество; от друга страна, известен дял от частните разговоряния влиза в публичното пространство. Публичното пространство се разширява от всички страни и във всички посоки. Може да изглежда несъобразно да се обединяват две на пръв поглед толкова различни динамики. Но ако се погледне от по-близо, се констатира как двете динамики са в тясно съучастие, обединявайки се в един и същ процес на задълбочаване и радикализация на съвременния индивидуализъм. Действително, ако публичното пространство се отваря за все по-активната намеса на индивидите, то е, защото се променят самите модели на съществуване. Изтъкването на себе си, на собствените качества и компетенции се съпровожда от желанието да се разшири пространството на видимост, в което всеки показва на другите своята уникалност, за да накара другите да я признаят. Това отваряне на публичното пространство за индивидите има последици от първостепенна важност. То въвежда в света на информацията и политиката начините на съвместно

съществуване, взаимодействие и сътрудничество, които преди това са оставали затворени в пространството на частните социални обвързаности. Така Интернет прави видима една цялост на очакванията, която е жизнено важно да бъде разгадана. Този труд би искал да покаже как тези очаквания обрисуват собствена демократична форма и как нейните принципи могат да се открият в историята, ценностите и използването на Интернет.

Първа глава

Духът на интернет

Рядко концепцията за една технология е ангажирала толкова политика, колкото концепцията за Интернет. Съвпадението не е случайно. Тъкмо през 1967 г. в Сан Франциско пламва „*Summer of Love*“, „Лятото на Любовта“ на американската младеж, а една година по-късно Дъг Енгелбарт, директор на Stanford Research Institute, реализира „майка на всички демо“, показвайки как общото действие между два компютъра може „да увеличи човешката интелигентност“. Обществата на „демо“ и на хипи комуните, разбира се, са различни. Те обаче споделят същия стремеж да реконструират обществото „отдолу“, като засилят автономията на индивидите.

Много са били подчертавани военните източници на Интернет. Наистина, изследователската агенция на американската армия е финансирала Agra-Irpto, малкия изследователски екип, който създава първите протоколи за пренос на мрежата ARPANET (която става INTERNET, напускайки военното лоно, за да влезе в университетските мрежи). Но нещата оттук насетне са добре установени: Интернет се ражда преди всичко от срещата между американската контракултура и меритократичния дух на изследователския свят⁵. Информатиците го подхранват с техните практики на сътрудничество, на обща концепция и репутация сред събратята. Те са изработили един деонтологичен код, който оцен-

⁵ Manuel Castells. *La Galaxie Internet*, Paris, Fayard, 2001.

ността автономията, свободата на словото, безвъзмездността, консенсуса, толерантността. С това изобретателите на Интернет са материализирали съвкупност от ценности, които упражняват постоянно въздействие върху формата на мрежата, върху нейната организация (либертарианска) и върху нейните практики (солидарни). Изследователи, творци, борци, въодушевени и всякакви *freaks* – първите ползватели Интернет са намножили в него футуристички утопии, естетически експерименти, провокации и политически жестове от нов вид⁶.

Успехът на Интернет е неделим от невероятната креативна жизненост, с която е бил надарен от първите практикуващи. Тя е дала на мрежата на мрежите необходимите съдържания и привлекателност, за да се развие успешно пазарният Интернет⁷. Ето защо трябва да се върнем към някои аспекти от политическата култура на Интернет основателите. Защото духът, който ги е движил, днес е разклатен от разширяването на мрежата, от идването на нови ползватели и от растящата дигитализация на търговията, администрацията, образованието и развлечението. Какво е станало с ценностите на пионерите във времето на засилената масова употреба?

ИНТЕЛИГЕНТНОСТТА В ПЕРИФЕРИЯТА

Историята на замисъла и разработването на Интернет е доста сложна. Тя се дели на множество кръгове от действащи лица, работещи по различни теми *a priori* и без връзка: разработването на протоколи за пренос на данни; артикулацията на различни компютърни мрежи, мрежата на военните от Агра и тази на Usenet, форума на ползвателите на Unix, софтуер, разработен от Бел и използван от университетската общност; първите автори

⁶ Partice Flichy. *L'Imaginaire d'Internet*. Paris, La Decouverte, 2001.

⁷ Michel Gensollen. „La création de valeur sur Internet“. *Réseaux*, vol.17, n 97, 1999, p. 15-76.

на софтуерни програми, които сами се определят като *hackers*, термин, характеризиращ тяхната техническа изобретателност (а не, както понякога се разбира, желание да се навреди); домашното майсторене на първите персонални компютри от запалени по електрониката; разработването на графични интерфейси в лабораториите на Станфорд и Ксерокс, където се раждат мишката на компютъра и симултанното писане от разстояние; изграждането на мрежови инфраструктури и първите сървъри за свързване, комерсиализирани от фирмите. Ще изминат близо трийсет години, за да се обединят всички тези действия и да започне да съществува онова, което днес отъждествяваме с Интернет. През 1990 г. изобретяването на хипертекстовата връзка от Тим Бърнърс-Лий позволява да се свързват в непрекъсвана навигация текстовете, депозирани в множество компютри на мрежата. Унифицирайки обмена върху море от децентрализирани документи, навигаторът създава у ползвателя впечатлението, че се изправя срещу един хомогенен, световен и безкраен обект – „web“. Колкото и многобройни да са ценностите и интересите на действащите лица, присъствали на раждането на мрежата, можем да открием три общи черти за духа на Интернет начинателите.

Историците често настояват върху факта, че тези, които са замислили мрежата на мрежите, не са я развили за другите, а най-напред за самите тях⁸. Ако помощта на изследователските лаборатории и университетите е била необходима за създаването на Интернет, то начинът, по който постоянно нараства неговият проект, произтича от една концентрично развиваща се логика на иновациите. Дадено средство, разработено най-напред за вътрешна употреба на научната общност, се разпространява последователно, приобщавайки нови действащи лица. Това хоризонтално, „турбулентно“ развитие позволява на начинателите да впишат в протоколите на Интернет принципите и ценностите на тяхната

⁸ Partice Flichy. „Internet ou la communauté scientifique idéale“, *Réseaux*, vol.17, n 97, 1999, p.77-120.

общност, като същевременно ги предпазят срещу политическите или търговските интереси. В *Network Working Group*, работната група, на която Агра е възложила да разсъждава върху първата инфраструктура на мрежата, веднага едни до други застават университети, фирми и администрации. Тази хетерогенност благоприятства разработването на отворена архитектура, която може да заимства от множество мрежи и да функционира през различни устройства с разнообразни езици⁹. Никои не би трябвало да може да си присвои Мрежата. Никои следователно не би могъл да я контролира, освен техническите общности, които, определяйки нормите на нейното функциониране, установяват същевременно принципите на управление, чиито ключове пазят и днес.

Следователно има нещо като „република на информатиците“ и тя е послужила за модел при определянето на техническите протоколи на Интернет. Оценностявайки една култура на обмена и сътрудничеството между равни, архитектурата на Интернет отдава малко значение на правилата на централизация, на йерархизация и подбор. В редакцията на *Request for Comments* (RFC), които определят основните правила за функционирането на Интернет, както в дискуссионните практики на Usenet, първия сървър за форуми на мрежата, не социалният или професионалният статус на личностите им дава авторитет, а репутацията, която са придобили сред другите със своя отличителен принос. Отразявайки ценностите на университетския свят, тази меритократична система е наложила специфична архитектура на мрежата: модела на връзката между крайни потребители (*end-to-end user*).

Важният RFC 1958, който през 1996 г. се заема да формулира „принципите на Интернет архитектурата“, е пределно ясен. Инфраструктурата на мрежата не е анархична или безформена. Тя просто е посветена на една единствена воля: да се улесни възможността за свързване и постоянното разширение на мрежата.

⁹ Pierre Mounier. *Les Maotres du réseau. Les enjeux politiques d'Internet*. Paris, La Découverte, 2002.

За тази цел интелигентността е била поместена в „окончанията“, а не в сърцето на Интернет¹⁰. Вследствие на избора, по който е устроен Интернет, иновативният потенциал е поставен по краищата на мрежата, в програмните осигурявания и компютрите, които се свързват. Изборът дава на всеки ползвател възможността да обновява, да прави видими своите иновации и да ги разпространява сред всички, които ги намират за съдържателни. Следователно контролът над Интернет е труден, понеже е лишен от какъвто и да е център. Мрежата е една неутрална платформа. Тя не може да се присвоява от една или друга организация, давайки предимство на едно приложение или на една поддръжка за сметка на друга. За разлика от канално комутируемата телефонна мрежа, която тясно е затворила иновативния потенциал в центъра на мрежа, контролирана от операторите, техническата архитектура на Интернет окуражава възходящата иновативност¹¹.

Най-впечатляващите трансформации в начините на комуникация (P2P мрежите, първите употреби на Wi-Fi, развитието на инструменти за кооперативно писане в блоговете и wiki-сайтовете или в областта на услугите, Wikipedia, Google и Facebook) не са били изградени от изследователски екипи в индустрията или университетите, а от любопитни и предприемчиви ползватели. Не са били инициирани „отгоре“, следвайки план за развитие на производството или премислена икономическа стратегия. Някои са породили доходоносни компании с тенденция към монопол, но в началото са били нововъведения, които въодушевени и амбициозни студенти са измайсторили в гараж или стая. Дори ако, в крайна сметка, много малко от тях са успели, светкавичният възход на тези иновации, дошли от периферията на мрежата, се дължи на отворената и децентрализирана структура на Интернет.

¹⁰ Lawrence Lessig. *The Future of Ideas. The fate of the Commons in a Connected World*. New York, Random House, 2001, p. 36 и сл.

¹¹ Eric Von Hippel. *Democratizing Innovation*. Cambridge (Mass.), The MIT Press, 2005.

СВОБОДАТА НА ПРОГРАМНОТО ОСИГУРЯВАНЕ

Успоредно с разработването на Интернет протоколите, движението на свободния софтуер поражда един оригинален модел за колективно развитие. През 80-те години Ричард Сталман, блестящ информатик от Масачузетския технологичен институт (MIT), създава протестно движение срещу „затварянето“ на софтуерите от страна на фирмите. Един софтуер се смята за „отворен“, когато изходният код (source code) на програмата е достъпен; тогава тя може да бъде проучвана, променяна, споделяна и т.н. До този момент в своята общност разработващите са имали навика да си обменят и споделят изходния код на програмите; този процес на сътрудничество и състезание помага за коригирането и непрекъснатото усъвършенстване на самите програми. През 1985 г. Ричард Сталман създава Свободна Софтуерна Фондация (FSF) и лансира развитието на програмата GNU, която, свързана няколко години по-късно с Linux, изкарва на бял свят няколко софтуера, конкуренти на Windows, операционната система на Microsoft. Немалко софтуери, благодарение на които Интернет работи, са свободни – подобно на Apache, който осигурява повечето сървъри на мрежата. За онези, които държат на това, какво ще стане с една аксиома в света на Интернет, изходният код на едно програмно осигуряване е текст, произведение на научния ум. Ето защо като информация той трябва да бъде свободен.

Всеки може да съдейства за изработването, усъвършенстването или за разпространението на софтуера. Сътрудничеството при иновацията предполага да се отслаби разделението между онзи, комуто принадлежи замисълът, и ползвателя. Премахвайки символично тази граница, радетелите на свободния софтуер са въвели едно изискване, което е проникнало във всички отворени и кооперативни иновации в дигиталния свят. Това е желанието да се възстанови единството на световите, които процесите на рационализация и професионализация, провеждани едновременно от държавата и пазара, са разделяли през целия XX век: произ-

водители и клиенти, журналисти и читатели, учени и аматьори, болни и лекари, експерти и самоуки и т.н.¹².

Наистина, в реалната практика броят на тези, които активно участват в писането на програмен код, остава ограничен. Но начинът, по който е организирано сътрудничеството в свободния софтуер, се оказва много ефикасен и може да послужи като модел за много други он-лайн колективи¹³. В реалния живот всяка една работна група понася зле неравното участие на своите членове, докато доброволните сътрудничества в интернет се характеризират с много голяма хетерогенност на ангажиментите. Участието се разпределя систематично съобразно един „закон на моженето“ (наричан понякога закон на 1/10/100), който вижда минимален брой хора с активен принос, малцинство, което участва редовно, и масата от хора, които се ползват от ресурсите на общността, без да допринасят особено за тяхното развитие. Колективите на линия се показват много толерантни спрямо неактивните или малко ангажираните хора. Това неравенство в участието се наблюдава също при дискуссионните страници, в Уикипедия, при споделянето на съдържания в сайтове за фотография, видео и т.н.

В организацията на отворения принос „малките“ са необходими на „големите“. Минималните участия, като поправянето на правописните грешки в Уикипедия, отбелязването на качеството на статиите, дори на мълчаливото присъствие на неактивните потребители са необходими за мотивацията на най-активните в тези доброволчески светове, където възнаграждението е по същество символично. Това е причината, поради която качеството на свободните софтуери се смята за по-добро от това на програмните осигурявания „сър собственост“, понеже се възползват от подобренията на доста по-значителен брой хора¹⁴. Тази форма на

¹² Charles Leadbeater, Paul Miller. *The Pro-Am Revolution. How Enthusiasts are Changing our Economy and Society*. Londres, Demos, 2000.

¹³ Dominique Foray, Jean-Benoit Zimmermann. „L'économie du logiciel libre. Organisation cooperative et incitation à l'innovation“, *Revue économique*, vol. 52, 2001, p. 77-93.

¹⁴ François Horn, „L'importance du logiciel libre dans l'amélioration de l'efficience

колективна интелигентност, наричана понякога „интелигентност на тълпите“¹⁵, служи като модел за множество инициативи на Интернет.

Ала моделът на свободния софтуер прави друго съществено нововъведение. Той налага морални норми върху поведението на сътрудничество, като основава своите предписания не на личностите (всеки е свободен да прави, каквото иска), а на обекта, който ги обединява. Програмното осигуряване трябва да остане отворено, за да продължи да циркулира и да създава нови сътрудничества. Да се затвори, означава да се замрази разпространението на иновацията и да се възпрепятстват общите действия. Лицензираните софтуери, като тези на Microsoft, бележат границата между създателите и ползвателите, като отнемат на ползвателите свободата да последват иновацията. *General Public Licence (GPL)*, несъмнено най-радикалната иновация, която човек може да си представи в тази област, „не позволява на никого да си присвоява за собствена полза труда на другите, като същевременно позволява на всички да използват и модифицират труда на другите“¹⁶. Измислен в света на свободния софтуер, принципът на *copyleft* лицензите (като противоположност на *copyright*) се е разширил към дигиталните съдържания, така че произведените познания в Интернет да не могат да станат обект на частно присвояване и да бъдат свободно копирани, променяни и повторно използвани според условията в желанието на техния създател. Създаден през 2001 г. от американския юрист Лорънс Лесиг, лицензът *Creative Commons*, приложим към текстове, снимки, видео и аудио, позволява в Интернет да се развие културата на споделяне, обмен и ремикс¹⁷.

des logiciels“, *Terminal*, vol. 80-81, 1999.

¹⁵ James Surowiecki. *La sagesse des foules*. Paris, Jean-Claude Lattès (1re éd., 2004).

¹⁶ Perline, Thierry Noisette. *La bataille du logiciel libre*. Paris, La Découverte, 2004, p. 11.

¹⁷ Philippe Aigrain. *Cause commune. L'information entre propriété et bien commun*. Paris, Fayard/Transversales, 2005.

СОЦИАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ Е ДЕЛО НА ЛИЧНОСТТА

Духът на световната мрежа има своите корени в американската контракултура на 60-те години. Студентите се бунтуват срещу своите родители, бюрократичната система, студената война и колонизирането на тяхното всекидневие от пазарната логика. Бунтът им се подхранва от враждебността към централизираните и военните технологии на 50-те години, чийто символ е суперкалкулаторът на IBM (същият, който убива космонавтите в *2001, Една Одисея в космоса* на Стенли Кубрик). Това недоверие по отношение на технологиите обаче приема различен смисъл вътре в двете течения, които споделят бунта на американската младеж в края на 60-те години. Действително, както подчертава Фред Търнър¹⁸, една част от студентското движение се мобилизира срещу университетската бюрокрация, войната във Виетнам и сегрегацията (расова или сексуална). Това поражда студентския синдикализъм на *Students for a Democratic Society (SDS)*, движенията за свободно слово, *free speech*, граждански права, феминистките колективи. В борбата си тази част на протестното движение установява отношение на сила спрямо господстващите власти, държавата, фирмите и военно-производствения комплекс. Вдъхновена от писанията на Чарлз Райт Милс и Херберт Маркузе, които разобличават отчуждаващото съучастничество на властта и техническата рационалност, тази част на студентското движение се държи решително настрана от технологичните иновации на епохата.

Но американската контракултура поема също по друга посока, предпочитайки изгнанието пред политическия сблъсък. На 15 октомври 1965 г. Кевин Кейси е поканен да говори на трибуна на антивоенното движение. Той ръководи *Merry Pranksters*, група

¹⁸ Fred Turner. *From Counterculture to Cyberculture. Steward Brand, the Whole Earth Network, and the Rise of Digital Utopianism*. Chicago, The University of Chicago Press, 2006.

психеделични активисти, която иска „да постави хапче LSD в корема на Америка“, за да причини на нацията това, което LSD е причинил на всеки от тях поотделно. Всички очакват реч в стила на новата протестна левица. Но Кейси съобщава само: „Знаете, няма да спрем войната с тази работа“, преди да вземе хармониката си и да засвири *Home on the Range*. На мястото на протестните прояви той организира в Сан Франциско *Trips Festivals*, мултимедийни шоу, снабдени с наркотици и стереоскопични светлини, които стават отправна точка на *Summer of Love*. Събитието бележи началото на комунитарното движение в САЩ. Вместо да променя обществото, човек е по-добре да промени себе си, оттегляйки се от света, ако е необходимо. В началото на 70-те години близо 500 000 млади американци живеят в комуни. Те се оттеглят вдън горите, за да изградят алтернативен начин на живот. Подобно на дрогата, която позволява да се разшири полето на съзнанието, комунитарният живот приканва към личностно преобразяване, за да се положи наново обществото върху основите на ненасилие, безкористност и отвореност към разнообразието на космоса. Експериментирайки утопията на един свят, помирена чрез вътрешната трансформация на индивидите, комунитарната контракултура възнамерява също да спъва политиката, властите и нацията.

Правейки това, хипитата не се интересуват само от LSD, секс или будизъм. Те изпробват също системообразуващата информация, конструират геодезични обиталища, развиват биологично земеделие и всички видове средства за самопроизводство, за да запазят своята автономия. Парадоксално, тъкмо в лоното на това комунитарно, екологично и самовладеещо се движение се откриват корените на културата на начинателите на Интернет¹⁹. Защото хипитата от комуните искат да вземат отново в свои ръце техническите залози, за да не ги оставят на бизнесмените и военните. По начина на индивидуалното усвояване, на култа към

¹⁹ Steward Brand. „We Owe It All to the Hippies“, *Time*, vol. 145, 1995.

„микро“ и към „*do-it-yourself*“, те търсят да преосмислят цялата политика на технауките, за да ги поставят в услуга на разширяващите се способности на индивидуалното действие. Точно този проект в средата на 70-те години ръководи създателите на персоналната микроинформатика²⁰.

През 1968 г. Стюард Бранд, неуморимо преобладаващ между хипи комуните и света на изследванията, публикува първото издание на *Whole Earth Catalogue*. Без да може да бъде точно класифициран, този своеобразен каталог на контракултурата по онова време съдържа само 61 страници. През 1971 г. той има вече 448 страници, бива разпространен в един милион екземпляра и печели *National Book Award*. *Whole Earth Catalogue* е собствено производство на хипи комуните и в него, под формата на статии, се споделят неща и трикове, за да се осигури материалният и духовният живот на комуните. Там могат да се открият практически съвети за опъване на палатки и резюмета на научни книги. Кибернетиката е поместена до общата кухня, изграждането на противоатомни скривалища или ноосферата на Тейар дьо Шарден. Мнозина виждат в този каталог един хартиен предобраз на уеб-хипертекста. Статиите биват преглеждани, коментирани и дискутирани в комуните при всяко ново издание. Те се свързват едни с други в радостно безредие на взаимно цитиране. Целта им е при възможната най-голяма разнородност да се постигне изчерпателна форма на знанието. Но макар да е истинска библия на завръщането към природата, *Whole Earth Catalogue* посвещава също широко място на развитието на персоналната електроника. Замислен на няколко крачки от Станфорд, каталогът е четен едновременно от изследователите на Станфордския изследователски институт (SRI) и Xerox Park и от запалените по електроника, които се събират в *Homebrew Computer Club*, клуб на аматьори в електрониката. Там се срещат и Стив Возняк и

²⁰ John Markoff. *What the Dormhouse said. How the Sixties Counterculture Shaped the Personal Computer Industry*. New York, Penguin Book, 2006.

Стив Джобс, младите съоснователи на Apple²¹. Разбира се, не всички са хипи, но безспорно културната атмосфера, която осиява залива на Сан Франциско, дълбоко е повлияла начина, по който първите използващи Интернет са си представяли средството, което по онова време са създавали: еманципирано пространство, в което е възможно да се възпроизведе „общността“ в момента, когато пробванията за завръщане към природата се оказват все по-разочаровани.

Защото тъкмо през 80-те години се появяват първите „виртуални общности“ на Интернет. Тогава те изглеждат като убежище за осиротелите в хипи комуните, които се разпадат с конфликт и горчивина. Отново Стюард Бранд заедно с Лари Брилант поставя през 1985 г. началото на най-известната виртуална общност, *The Well* (за *Whole Earth 'Lectronic Link*). Става дума за електронно пространство за дискусия, организирано в тематични форуми. Този свят събира на линия за безкрайни дискусии хакери, журналисти, музиканти, хора от университетите и членове на различни общности, по-специално членовете на *The Farm*, мистичен колектив, който си поставя за цел да възстанови племенната природа на човека. Общността е „виртуална“, тоест свързва индивидите, пръснати навсякъде зад техните компютри. Но участниците, все още малко на брой, си създават също навика да се срещат в реалния свят по време на *Well Offices Parties (WOP)*. Кипящите дискусии на *The Well* представляват в митичната история на Интернет първия пример за информационни практики, отворени за личности, които не са директно свързани в света на мрежите и на информатиката. Хауърд Рейнголд, който е журналист и есеист и един от най-активните участници, пише въз основа на своя опит книга, *Виртуалните общности*, която трайно повлиява представите за използването на Интернет²². За да се съживи социалната

²¹ Paul Ceruzzi. *A History of Modern Computing*. Cambridge (Mass.), The MIT Press, 2003.

²² Howard Rheingold. *Les Communautés virtuelles*. Paris, Addison-Wesley France, 1995.

връзка, той приканва да се обитават виртуалните пространства; така предлага утопия, готова да замени хипи комуните. Отгук насетне самата технология съдържа проект за еманципация, за откъсване от каквото и да е наследство²³.

Така, като основополагащ мит, Интернет си дава обещание за изгнание и радикално напускане на някаква своя среда. Като вдъхва нов живот на въображаемото на Границата, на горите и равнините на Запада, мрежата изглежда на своите основатели като девствена територия за завоюване, като независима страна, прекъснала мостовете с „реалния“ свят. Нима през 1996 г. манифестът на Джон Пери Барлоу, говорител на *Grateful Dead*, активен член на *The Well* и основател на *Electronic Frontier Foundation*, не се представя като „декларация за независимостта на киберпространството“? Представен в Давос, текстът иска за Интернет правото да бъде освободен от действащите в държавите правила. Тази раздяла с „реалния“ свят произтича от двойна еманципация: знанието няма родина и трябва да циркулира свободно; личностите взимат формата на аватари, за да се откъснат от териториалните си закотвяния и да се възползват от същата бързина като информацията. Така анонимността (обслужвана от псевдонимите) представлява фигура на раздвояването, необходима, за да се откъсне мрежата от реалния живот. Една известна хумористична рисунка представя куче, седнало пред клавиатурата на компютъра, а отдолу се чете: „В Интернет никой не знае, че вие сте куче!“ Тази основополагаща фикция е изиграла съществена роля в технологичната и наративната изобретателност на първите интернауты. Извънтериториалният статут на мрежата благоприятства по-креативни поведения, по-братски социални отношения, индивиди, отхвърлили забрани. Така, както са го разбирали начинателите, полисемичният термин „виртуален“

²³ Philippe Breton. *Le Culte de l'Internet. Une menace pour le lien social?*, Paris, La Découverte, 2000.

означава не привидност, а начин да се направи реалността по-наситена и желана, с една дума, по-автентична²⁴.

КЪМ МАСОВИЗАЦИЯТА

В такъв контекст не е учудващо, че в Интернет са били заложени всякакви политически идеали. Авторите на свободни софтуери, активистите на общите нематериални блага, пророците на колеткивната интелигентност, адвокатите на ремиксиращото сваляне, апостолите на свободното изразяване и на променяемите идентичности, борещите се за алтернативна информираност са първите теоретици на политическата форма на Интернет. По един особено оригинален начин и несъмнено много рядък в историята на големите изобретения те съумяват да оформят в глобален модел един технически протокол, една култура на обмена и колективната иновация, схемата на хоризонталното управление и на отворените юридически форми. Този модел упражнява много дълбоко влияние върху потребителите и изминавания от Интернет път²⁵.

Тази конфигурация дължи силата си на съответствието, което успява да постигне между оценностяването на нормите на отвореност и креативност и реалната практика на потребителите. Съответствието се свързва най-вече с факта, че първите радатели за свободен и кооперативен Интернет са също първите потребители на мрежата и са една много хомогенна група (те са бели мъже, западняци, произлезли от средната класа и образовани).

²⁴ Guillaume Latzko-Toth, Serge Proulx. „Le virtuel au pluriel: cartographie d'une notion amigul“, in Serge Proulx, Louise Poissant, Michel Sénécal. *Communautés virtuelles. Penser et agir en réseau*. Lévis (Québec), Presses de l'Université de Laval, 2006, p. 57-76.

²⁵ Двете най-добри форми в изразяването на този дух са Yochai Benkler, *La Richesse des réseaux. Marchés et libertés à l'heure du partage social*. Lyon, Presses universitaires de Lyon, 2009; Lawrence Lessig. *L'Avenir des idées. Le sort des biens communs à l'heure des réseaux numériques*, op. cit.

Социографските изследвания на авангарда, на разработващите свободен софтуер, показват тяхната много впечатляваща социална и културна хомогенност.

Но Интернет е на път да се промени заради дълбокото и внезапно масовизиране. През декември 1995 г., тоест доста след събитията, за които разказахме, се наброяват едва 16 милиона интернавти, или 0,4% от населението на Земята. През 2000 година в момента, когато започва да се разгръща блогосферата, те са 359 милиона (5,9%). Десет години по-късно те са 1,8 милиарда и представляват една четвърт от световното население. Разбира се, навлизането на Интернет остава още много неравномерно на различните континенти. 76% от индивидите имат достъп в Северна Америка и 50% в Европа, но само 20% в Азия и 9% в Африка²⁶. Завоят в развитието е не по-малко очевиден: вижда се в развитието на блоговете и социалните мрежи, в генерализираната употреба на мрежата от младите от всякакъв произход, в проникването на дигитални инструменти във все по-значителен брой социални сфери, в разнообразяването на търговските, игровите или практическите употреби на мрежата. Демократизирайки своите употреби, Интернет се превръща в рутина.

Масовизацията на тези употреби създава промяна в стълбицата, която *mutatis mutandis* заприличва на начина, по който демократизацията на училището внася напрежение в „републиканските“ образователни идеали. Пространството на малка и силно хомогенна социална група се насища с все повече хетерогенни населения – разнообразни географски, социално и културно. Те избухват в неравномерни светове, договарят се с търговския свят, изявяват се във всички аспекти, окуражават опортюнистичните или подражателните поведения, свързват без никакви комплекси сътрудничеството и сметката, даряването и фирмата, творчеството и стандартизацията. Идеалите, които са

²⁶ Източник: World Wide Web Consortium (W3C), 2010. Вж. www.w3.org

послужили за създаването на първия Интернет, се оказват не на място с масовизацията на потребите.

Утопията на пионерите се пропуква и разцепва по две линии. Първата е социологическа, втората – политическа. Като пряко следствие от масовизацията на употребите, социалната диверсификация на Интернет му придава едно все по-прагматично, „реалистично“ измерение. Стременията да се измислят други виртуални светове е трябвало по някакъв начин да се „приземят“, за да се свържат с реалностите на социалния свят – света на потребителите. Но успоредно с това политическите идеали на основателите започват да се колебаят между една силна и една слаба версия за принципите на свобода и автономия, вътрешно присъщи на културата на мрежата. Както подчертават много тълкуватели, контракултурата, идеалите на пионерите никога не са били много далеч от простото либерално *laisser-faire*²⁷. Напрежението, което непрекъснато се задълбочава с пазарното развитие на мрежата, отваря два възможни хоризонта за политическата форма на Интернет.

РЕАЛИСТИЧНИЯТ ЗАВОЙ НА ИНТЕРНЕТ

Колкото и да е съблазнителна, фикцията за независимост на киберпространството много бързо среща принципа на реалността. На първо място, явяването на неочаквани или присвоени идентичности подхранва несекващите дебати за фалшифициране на личностите зад техния псевдоним²⁸. Второ, масовизирането на Интернет значително увеличава неговото всекидневно, домашно измерение, така че „реализмът“ на он-лайн световите, както и появилото се „съшиване“ на виртуална и реална идентичност

²⁷ Право на свободна инициатива. Вж. Richard Barbrook, „Cyber-Communism: How the Americans are Superseding Capitalism in Cyberspace“, *Science as Culture*, vol. 9, n 1, 2000, p. 5–40.

²⁸ Sherry Turkle. *The Second Self. Computers and the Human Spirit*. Cambridge (Mass.), The MIT Press, 2005 (1 ed., 1984).

при потребителите никога не са били толкова видими. Накрая, географията също има своя „реванш“, защото се оказва, че вместо да обединяват непознатите в целия свят, виртуалните общности събират преди всичко живеещите в съседство интернайти.

Мрежата на основателите е била организирана около рязкото разграничение между споделянето на публични информации и обмените между анонимни аватари. Междудличностното общуване още не е излизало от затворения канал на електронната поща, която по онова време е била в процес на създаване. Така Интернет е бил едновременно библиотека за знания от документален характер и въображаема страна, където се е изразявала свободно една анонимна креативност. Влизането в единия или в другия свят е предполагало все пак съществено действие: трябвало е да се създаде дистанция, отстояние между личностите и техните публикации. Откъсването на индивидите и текстовете улеснява потока на знанията. Тази форма на дистанцираност обаче – както са показали социолозите в множество области – е неравномерно разпределена възможност в нашите общества. Тя изисква много специални социални, културни и когнитивни ресурси, за да се постигне автономно себеизразяване. С други думи, първите публики на Интернет са знаели как да жонглират със своята идентичност. Те са били ту автори, поемащи отговорността за своите писания, ту елфи, скрити зад псевдоними.

Демократизацията на Интернет се извършва чрез прогресивното разграждане на тази принуда за дистанциране: нови публики, недотам културни, изразяват себе си по разговорен начин, като оставят да се филтрира много по-лесно това, което са, което правят и казват във всекидневния си живот. Развитието на сайтовете на социалните мрежи окуражава да се поставят едни до други идентичности и публикувани съдържания. Така в публичното пространство навлизат тонът и темите на обичайните разговори. Но в процеса на своята масовизация Интернет е трябвало също да

отдели в ъгъл настрана, както *Second Life* например²⁹, виртуозната игра на авангардите с техните мечтателни идентичности.

Тази социологическа трансформация на мрежата задължава да се преосмисли митът за независимата територия, „разкачена“ от реалния свят. Защото новите потребители на Интернет са все по-малко чувствителни към основополагащата фикция и смятат, че мрежата е много повече един дълбоко преплетен в тяхното всекидневие свят, отколкото че е някаква откъсната вселена. Този завой задължава също в нашите питания за мрежата отново да се включи въпросът за *privacy*, поверителността, която основателите са смятали, че предпазват единствено с практиката на анонимността. Всъщност те не са показвали особена загриженост за частния живот и с право са предпочитали да съсредоточат исканията си за една безусловна свобода на изразяването. Но като се демократизира и следователно става по-„реалистичен“, Интернет придава отново ключово значение на въпроса за разграничението между частния и публичния живот.

Този завой води също до ревизиране на утопията, според която он-лайн обществото може да се изгради наново върху основи, различни от тези, които ръководят обичайните социални отношения. Култът към „виртуалните общности“ е създал впечатлението, че връзките, установени с непознати в Интернет, могат да притежават същата социална и афективна сила, както връзките в реалния живот. Обаче това измерение, което не липсва в някои употреби на Интернет, почива върху условия за възможност, които предполагат относителна социална хомогенност между участниците. Ако е било лесно тя да бъде отричана заради очарователните идилии между непознати, когато социалният състав на потребителите е бил *de facto* много хомогенен, днес, с разнообразяването на Интернет публиките, тази реалност все по-трудно

²⁹ *Second Life* (<http://secondlife.com/>) е триизмерен виртуален свят, в който аватарите трябва да изградят своя персонаж, своя свят и сценария на взаимодействието с другите.

се прикрива. Членовете на *The Well*, които са имали чувството, че изживяват он-лайн един уникален колективен опит, са имали също сходни социални пътища, споделени преживявания, общи културни съотнасяния и често са се познавали в истинския живот. Тази „комунитарна“ фикция за Интернет днес е взривена под въздействието на разнородните публики. Начинателите са мечтали за свят, чието единство може да бъде възобновено чрез по-гъвкав, отворен и толерантен обмен, докато масовизирането на Интернет неизбежно води до умножаването на комунитарните енклави, които на основата на социална, географска и културна близост групират индивиди с общи черти. Общността на създателите е била една, общността на интернавтите е множествена и възпроизвежда във всичките си неравенства сегментациите на реалния свят.

ЛИБЕРТАРИАНСКИ/ ЛИБЕРАЛЕН

Люк Болтански и Ев Киапело са показали как вследствие на протестните движения от 1968 г. критиката на капитализма е взела две различни посоки: „социална“, когато иска да бъдат преобразувани господстващите отношения на сила, „творческа“, когато търси да освободи индивидите, за да станат по-автентични и креативни³⁰. Няма съмнение, че в американския контекст Интернет е донесен от течението на „творческата критика“. Либертарианска, нейният център на тежестта е автономията на индивида, самоорганизацията и отказът от колективни принуди.

Това антиинституционално настроение създава също множество сходства с либертарианската идеология, което неведнъж е било подчертавано: протестиращите хипита от 70-те години, особено привързани към индивидуалната автономия, не са имали никакви проблеми да се аклиматизират към либералните повели,

³⁰ Luc Boltanski, Eve Chiapello. *Le Nouvel Esprit du capitalisme*. Paris, Gallimard, 1999.

както и към политиките на дерегулация. Пътят, изминат от някои групи в Интернет, Стюард Бранд, Естер Доусън, Кевин Кели и много други, свидетелства за това по образцов начин. Първите трима са основатели на *Global Business Network*, консултантска фирма, която се старее да привлече вниманието на управляващите кадри от големите фирми върху темите за гъвкавия труд и индивидуалната отговорност. Под ръководството на републиканеца либертарианец Луис Росето те създават също *Wired*, много влиятелно списание в промотирането на новите дигитални тенденции и на ценностите на пост-фордовото общество. Някои гуру на либертарианските общности активно подкрепят либерализацията на пазарите, верни на омразата си към всякакви регламентиращи власти и принуди. Тази „калифорнийска идеология“³¹ дава решителен тласък за динамиката и задействащите механизми на „новата икономика“, която се срива на Борсата през пролетта на 2000 година.

Следователно духът на Интернет се оказва обтегнат между една силна версия за автономията на индивида, която постоянно го призовава да подхранва собственото си преобразуване, и една слаба версия, принципно предназначена да предпазва личностите от принудите, които биха могли да попречат на тяхната свобода и интереси. Култов текст, чието влияние се усеща в много съвременни политически движения, е *TAZ. Временна автономна зона* на Хаким Бей³². Той дава радикален хоризонт на първата позиция, заемайки от пиратската утопия проекта за оттегляне в микрообщности, които се появяват и изчезват в междините на властта. В една анархо-ситуационистка традиция, близка до „общността на егоизмите“ на Стайрнър, не става дума нито да се прави революция, нито да се трансформира обществото: целта е да промениш своя живот, не да променяш живота. Произлязла от

³¹ Richard Barbrook, Andy Cameron. „The Californian Ideology“, in Peter Ludlow (dir.), *Crypto Anarchy, Cyberstates and Pirate Utopias*, Cambridge (Mass.), The MIT Press, 2001, p. 363-387.

³² Hakim Bey. *TAZ. Zone autonome temporaire*. Paris, L'éclat, 1997.

света на свободния софтуер, общността *Open Source* е пример за втората позиция. Тя настоятелно иска да се развият отворените програмни осигурявания, но в замяна на това отказва всякакъв политически ангажимент и насърчава свободната инициатива. Тя е за такава организация на дигиталния свят, при която облагите не могат да се опират върху присвоена информация или софтуер, а произтичат от услугите, позволяващи използването и оперирането с тези ценни общи блага.

Това вродено напрежение продължава да движи дебатите за бъдещето на мрежата. То е и в сърцевината на твърде амбивалентните идеологически форми, които новият „когнитивен капитализъм“ показва и чиито емблеми са Google и Facebook. Тези предприятия не престават наистина да отстояват своята близост с либертарианските ценности на мрежата. Google развива своите услуги в open source програмно осигуряване, иска либерализация на правата на интелектуална собственост, за да се улесни споделянето на знанията, и „не иска да прави зло“ („don't be evil“), както го прокламира неговият известен слоган. Същевременно фирмата Mountain View успява да генерира огромни печалби, продавайки на анонсиращите достъп до съдържанията, които интернавтите сами са произвели, упражнявайки свободата, за която са мечтали създателите на Интернет. Защото тази власт на Google не зависи от принудата. Прегръщайки идеалите на Интернет, Google просто е съумял да превърне в монополна услуга колективната интелектуална работа, проявена от интернавтите³³. Така също, за да схванем връзката между основните предприятия на дигиталния капитализъм и духа на мрежата, трябва да разберем как Интернет е разширил публичното пространство, давайки на интернавтите възможността да произвеждат информации и да ги йерархизират.

³³ Yann Moulier Boutang, Antoine Rebiscoul. „Peut-on faire l'économie de Google?“, *Multitudes*, n 36, 2010, p. 83-93.

Втора глава

Разширяването на публичното пространство

Един периодично повтарящ се дебат противопоставя пространствения подход и нормативното схващане за публичното пространство. В пространствения подход, разработен в урбанистичната социология, публично е това, което е видимо и достъпно за всички. Това определение зарежда правото, когато то разглежда разделението между публично и частно: улицата е достъпна, вътрешността на къщите не е достъпна³⁴. По тази мярка мрежата трябва да се смята за публично пространство и колкото и да са различни, публикациите, събрани в нея, се подчиняват на правото на пресата. Но в политическата теория понятието за публично пространство се характеризира чрез факта, че публичните говорения отговарят на специфични критерии, които им придават общ интерес. Някои говорения заслужават да бъдат доведени до знанието на всички, други – не. Така се отграничава периметърът на „публичността“ в теориите относно формирането на обществения дух³⁵.

³⁴ Thierry Paquot. *L'Espace public*. Paris, La Découverte, 2009; Marcela Iacub. *Par le trou de la serrure. Une histoire de la pudeur publique, XIX-XXI siècle*. Paris, Fayard, 2008.

³⁵ Jürgen Habermas. *L'Espace public: archéologie de la publicité comme dimension constitutive de la société bourgeoise*. Paris, Payot, 1997.

В дебатите, засягащи традиционното медийно пространство, тези две определения са се припокривали приблизително. Говоренията, направени *видими* благодарение на информационните медии според първата дефиниция, са имали също *публичен* характер според втората. С Интернет обаче някои *видими* неща не са от самия този факт *публични*. В действителност, мрежата е разширила публичното пространство, като е разделила двойката на понятията *видимост* и *публичност*. С увеличаването на видимостта вътре в обществата е станало възможно да се демократизират словото и критиката. Тази трансформация трябва да бъде обект на внимателно изследване, защото е пряко следствие от изчезналите в Интернет на *gate-keepers*, чиято роля е била именно да направят видимо това, което са смятали за публично. Сега вече интернавтите сами определят гъвкавата и подвижна граница между публичното и частното. На мястото на една рязка дихотомия Интернет поставя континуум, в който някои говорения са „много“ публични, други са по-малко, а някои изобщо не са такива. Несъмнено все още ни е трудно да схванем с категориите на традиционното медийно пространство с какво ни ангажира тази нова география.

ОТ НЕПОСВЕТЕНИЯ ДО АМАТЬОРА

Вземането на думата в публичното пространство от страна на обикновените хора не е нещо ново. Тези, които социолозите някога означаваха като „непосветени“, във времето на Интернет станаха аматьори. От доста време медиите пестеливо пазят място за техните аудитории в рубриците за обратна връзка с читателите или в директните излъчвания (за слушателите или зрителите). Дори от дваайсетина години насам участието на публиката се е превърнало в мания за радио- и телевизионните програми³⁶. Но повечето формати, поставени от професионалисти, само си да-

³⁶ Jean-Louis Missika. *La Fin de la television*. Paris, Seuil/La République des Idées, 2006.

ват вид, че приемат това непосветено слово. Отделеното за него пространство е ограничено. Съгласието, с което журналистите допускат неговата легитимност, е оцветено с презрение и дори в най-“натуралистичните“ тенденции на телереалността неговото изразяване е винаги капсулирано в сценарийна схема, стриктно контролирана от професионалисти.

Като се възползват от монопола за достъп до средствата за разпространение, тъкмо професионалистите, издатели и журналисти, си запазват правото да подбират информацията, които трябва да станат публични. Със закона от 29 юли 1881 г. за свободата на пресата те са установили строги правила за публичност, определяйки *a priori* контрола върху информацията, преди да бъдат направени видими. В медиите и издаването *gate-keeper*-ът е имал решаваща и завидна роля. Публичното пространство е било *публично*, защото информацията, направени *видими* за всички, са били предварително подбрани от професионалисти, които се подчиняват на деонтологични норми. Така този начин да се произвежда публично пространство е осигурявал свързано помежду им видимостта и публичността на говоренията.

Успоредно с това се провежда работа по вътрешното приучаване на онези, които „взимат думата“, за да приемат те подходящите форми. Задължителните изисквания, на които се подлагат говоренията, имащи шанс да получат достъп до публичното пространство, са особено строги. Гледан от всички, наблюдаван от правото, записван за историята, онзи, който рискува, трябва да се откъсне от всекидневното разговаряне. Той не се обръща към някой или някои конкретно, а към една недиференцирана публика и затова трябва да контролира изказванията си, да ги освободи от всякаква неяснота, да бъде сигурен, че говоренето му може да бъде разбрано от всички независимо от контекста, в който е било изнесено. Онзи, който взима думата, трябва също да поеме отговорност за казаното, приемайки да даде името си, да се опре върху колективно представителство, така че да се визира общият

интерес, а не неговите лични интереси и т.н.³⁷. Следователно обичайното взимане на думата е било предмет на дълга работа по неговото оформяне с цел да се произведат признати и легитимни маниери, готови за вкарване в медийното пространство. Само в „алтернативните“ медии са можели да се разгръщат други форми на взимането на думата. Обаче те с редки изключения (както по време на освобождаването на радиофоничните вълни) се ползват със слаба значимост³⁸.

В традиционната организация на медиите разделението между непосветени и професионалисти само удвоява противопоставянето между представени и представляващи в политическото пространство. Първите могат да влязат в света на вторите единствено когато се поставят в позицията на гражданина с мнение, на развълнувания свидетел или на страдащата, но типична жертва. Тези начини на публично изразяване се променят коренно, когато извършването на публикацията се мисли вече не като преминаване на охранявана граница, а като влизане в непрекъснато пространство, където някои зони са много видими, други не толкова. Тогава непосветеният бива издигнат в ранг на аматьор и форматите на изразяване, които може да възприеме, се оказват доста по-богати и многобройни, сякаш разкрепостени.

ПЪРВО ПУБЛИКУВАНЕ, ПОСЛЕ ФИЛТРИРАНЕ

„Не мрази медиите, стани медия!“ Слоганът на Indymedia е заимстван от Jello Biafra, певецът на Dead Kennedys. Той би могъл да бъде мото на новата организация на публикуване, която се установява в мрежата, когато изчезва всеки предварителен издателски контрол. Indymedia е мрежа на алтернативни медии,

³⁷ Dominique Cardon, Jean-Philippe Heurtin, Cyril Lemieux. „Parler en public“, *Politix*, n 31, 1995, p. 5-19.

³⁸ Dominique Cardon, Fabien Granjon. *Médiactivistes*. Paris, Presses de Sciences Po, 2010.

родена през 1999 г., за да достави множество дигитални публикации на борещите се срещу Световната търговска организация (ОМС), която тогава се събира в Сиатъл. За няколко години множеството сайтове на Indymedia, които се създават в целия свят, стават едно от средствата за изява на алтерглобалистичното движение³⁹. Заложена в либертарианското движение, Indymedia е първият сайт, който по такъв доказан начин утвърждава принципа на отвореното публикуване (*open publishing*). На всеки е позволено да публикува информация, снимка или видео. Не се прилага никакво управление, нито *преди това*, нито *след това*. Правилото е толкова радикално, че някои колективи от Indymedia се виждат принудени да видоизменят принципите си, за да упражнят управлението на сайта *след* публикацията пред заплахата от екстремистки изявления, можещи да попаднат под удара на закона. Но за да бъдат сигурни, че са почели по възможно най-добрия начин принципа на отвореното публикуване, сайтовете на Indymedia оставят достъпни статиите, които са осъдили, като ги поместват в отделна рубрика. Самото действие на издателския контрол трябва да остане видимо за всички, така че да бъде контролирано от всички.

Indymedia довежда до неговите граници и така изкарва напред един от главните принципи за публикуване в Интернет: „Първо публикуване, после филтриране“⁴⁰. Изместването на издателския контрол *a priori* към контрола *a posteriori* в това отношение изгражда златното правило. Повечето сайтове за взаимнообогатяващо се производство на информации възприемат тази философия като Уикипедия или леко я видоизменят като OhmyNews

³⁹ John Downing. „The Independent Media Center Movement and the Anarchist Socialist tradition“, in Nick Couldry, James Curran (dir.). *Contesting Media Power. Alternative Media in a Networked World*. New York, Rowman and Littlefield Publishers Inc, 2003, p. 243-257.

⁴⁰ Clay Shirky. *Here Comes Everybody. The Power of Organizing without Organizations*. New York, The Penguin Press, 2008, chap. 4.

и Agoravox⁴¹. Същият принцип се прилага при коментарите и дискуссионните форуми на традиционните медии, така че да се остави на интернавта правото да публикува, каквото иска. Освен това се въвеждат повече или по-малко либерални политики на управление, за да се позволи на администраторите на сайтове да поправят или да премахват *a posteriori* изявления, които не отговарят на техните правила за издаване, на тяхната харта.

ОСВОБОЖДАВАНЕ НА СУБЕКТИВНОСТИТЕ

Премахвайки контрола на *gate-keepers*, Интернет отваря едно пространство за видимост на публикациите, които не са били подложени на предварителна проверка. Говоренията могат да са достъпни (тоест *видими*), без това да им придава *публичен* характер. Изчезването на предварителния контрол премахва също ефектите на социалната селекция, които действат в публичното пространство, когато професионалистите подбират сред непосредствените тези, които показват необходимите компетенции, за да вземат думата от „обществен“ интерес. Както посочват множество критици, публичното пространство е особено избирателно от социална, полова и расова гледна точка⁴². Разширяването на достъпа и видимостта в Интернет по някакъв начин е било „заплатено“ със снижаване на принудите, върху които са основани формите на обществения дискурс, поставен в регулиращия хоризонт на разума, на самоконтрола, на аргументирането и откъсването от частните интереси.

⁴¹ OhmyNews е корейско он-лайн списание, създадено през 2005 г., което се явява като пионер сред сайтовете на участващата журналистика (<http://english.ohmynews.com>). Неговото мото е „всеки гражданин е журналист“. Agoravox е неговото съответствие във Франция (<http://www.agoravox.fr>).

⁴² Nancy Fraser. „Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy“, in Craig Calhoun (dir.), *Habermas and the Public Sphere*. Cambridge (Mass.), The MIT Press, 1992, p. 109-142.

Интернет не къса с тези регулиращи идеали. Те понякога се оказват дори подсилени в някои форми на експертния дебат. Но в същото време мрежата на мрежите приема и насърчава субективности от всички посоки. Като прави внезапно видимо – за голямо неудоволствие на много хора – разнообразното изразяване, което дотогава е оставало невидимо, Интернет без свян или цензура утвърждава, че пространството на демократичното слово може и трябва да бъде мястото на „всеки един, независимо кой“⁴³. Интернет подкрепя анонимността, която бива преследвана в традиционното публично пространство, и така се показва много по-толерантен по отношение на изказванията от първо лице, нетърпящите възражения гледни точки, изблиците, дръзките, поетичните, налудничавите, смешните или пламенните речи. Цялата организация по изнасянето на информация, търпеливо разработена, за да се създадат легитимни формати на публичното изразяване, се оказва силно разклатена.

Но ако в такъв случай всичко е видимо, как да се различат говоренията от общ интерес и тези, които не представляват интерес, или, по-често, които не би трябвало да ни интересуват, понеже идват от частната сфера? Интернавтите отсяват сами веднага след публикуването на изказванията: това е принципът на йерархизацията *ex post*, която интернавтите осъществяват в зависимост от тяхната позиция в структурата на репутациите в Мрежата⁴⁴. Този принцип заема централно място в алгоритъма на Google: *PageRank*. В документалната мрежа на пионерите отговорите на търсачките са били класирани въз основа на честотата на търсените термини в сайтовете. Често не са били много на място. С Google се създава йерархия на видимостта въз основа на социалната организация на преценките, дадени от интернавтите. Един сайт е добре класиран (добре „ранкиран“), ако е цитиран от най-голям брой сайтове, самите те широко цитирани. Когато

⁴³ Jacques Rancière. *La Haine de la démocratie*, Paris, La Fabrique, 2005.

⁴⁴ Yochai Benkler. *La Richesse des réseaux...*, op.cit.

на своя собствен сайт интернавът създава връзка към друг сайт, той гласува. Това меритократично класиране пренася модела, по който се оценяват изследванията в *Science Citation Index*. Той йерархизира репутацията на изследователите според това, колко пъти са били цитирани в списания от други, също така класирани изследователи.

В резултат се получава стълбица на колективната видимост, в която „легитимните“ говорения са тези, които се появяват „най-горе“ при инструментите за търсене, при класиранията на блоговете и RSS каналите, събиращи новини. В замяна на това изявленията, които остават „отдолу“, едва се забелязват и не получават същия публичен характер. Така интернавтите решават кое говорене да продължи да циркулира повече от някое друго, кое е „достойно“ да бъде признато и споделено. Всички презиращи Интернет, които се възмущават от поместваните там обидни, расистки, фалшиви, объркани, клеветнически или налудничави изявления, не възприемат тази характеристика на мрежата. Разглеждайки мрежата единствено с категориите на традиционното публично пространство, те забравят разликата между достъпност и видимост. Повечето от примерите, които дават храна за техните критики, са наистина *достъпни*; но за тази цел трябва да бъдат търсени нарочно с търсачка. Следователно те не са *видими*, не служат за позоваване, не са цитирани, не са свързани, така че дремят тъмните зони на мрежата.

Ето защо може да се приеме, че Интернет не е напълно публично пространство и че *достъпните* информации не са единствено по тази причина *публични*. През 2010 година Движението срещу расизма и за приятелство между народите (MRAP) е преброило във Франция най-малко 44 антисемитски сайта, 75 ислямофобски, 25 нацистки, 11 на тотално отрицание и 23 расистки от различно естество. Ако Представителният съвет на еврейските институции във Франция (CRIF) има пълното основание да се оплаква, че „Интернет е отворена врата за всякакви

расизми“, трябва също да имаме предвид, че тази врата често е само полуотворена. Тези сайтове са много зле класирани в йерархиите на мрежата и са достъпни само за някой, който ги търси специално – което, разбира се, не отменя недопустимия характер на антисемитските, расистките, сексистките, хомофобските и другите подобни изказвания. Получава се така, че в духа, близък до първата поправка на Американската конституция, Интернет отхвърля всяка патерналистична политика, която определя какво е подходящо за другите да казват или да разбират. В замяна на това Интернет се доверява на самоорганизираната активност на интернавтите, за да не могат информацията, които трябва да останат в долните етажи на мрежата, да се изкачат по стълбиците на видимостта. Величие и окаяност на свободата на словото в дигиталната ера.

ЧЕТИРИ ФОРМИ НА ВЗИМАНЕ НА ДУМАТА

За да разберем тези трансформации, можем да въведем схема на начините, по които се взима думата в разширеното пространство на видимост, което има Интернет. Да разгледаме два типа действащи лица: този, който взима думата, и онзи, за когото се говори. Да приемем после, че всеки един от тях може да бъде окачествен в две координатни оси. Този, който говори, може най-напред да бъде признат за *професионалист* в публичното изказване или просто за *аматьор*. Сетне, онзи, за когото се говори, може да бъде *личност*, призната в публичното пространство (политик, шеф на фирма или експерт) или просто някой, който и да е – без никакво особено признание в обществото. Това разпределение на ролите позволява да се идентифицират четирите типа на взимане на думата, илюстрирани на фигура 1.

Фиг. 1. Четири форми на публично говорене

Тази схема позволява да се покаже конфликтът между двата принципа, благодарение на които могат да се уреждат споровете по отношение на това, кой има право да взема думата в публичното пространство. Този, който говори, трябва да има закрилата на правото за свободно изразяване; онзи, за когото се говори, има правото на закрила на частния си живот. Както често е било подчертавано, няма смисъл от усилието да се откъсва самостоятелно правото на *privacy*⁴⁵. То придобива пълния си смисъл само като ограничаване при упражняването на други права (и по-специално свободата на изразяване). Следователно, възможно е да се изследва начинът, по който четирите типа взимане на думата биват регулирани. Първите две фигури (отляво във Фигура 1) представляват стълбовете на традиционното публично пространство, такова, каквото се е появило заедно с масмедиаите.

⁴⁵ Robert Solove. *Understanding Privacy*. Cambridge (Mass.), Harvard University Press, 2008.

ИЗГРАЖДАНЕТО НА ПУБЛИЧНОТО ПРОСТРАНСТВО

Родена през XVIII век, „ограничената публична сфера“⁴⁶ се оформя през следващия век с професионализацията на издатели, журналисти, интелектуалци или експерти, на които се дава запазен достъп до публичното слово с цел да отчитат дейността на други публични личности като политици, бизнесмени и др. В тази конфигурация правото на свободно изразяване има предимство над всяко друго съображение и бива закриляно от специални гаранции (дори ако в известни случаи може да бъде омаловажавано заради борбата срещу оклеветяването и заради уважението към частния живот). Свободата на изразяване бива насърчавана в името на демокрацията и обществения интерес. При все това публичната сфера не оставя място за частни изказвания; вратата се затваря пред това, което не трябва да бъде публикувано, и то не съществува.

Успоредно с тази ограничена форма на обществената сфера развитието на пресата и фотографията през XIX век предизвиква появата на друг тип взимане на думата, при който професионалисти правят обществено достояние информацията за всякакви хора. Така се отваря вратата на обществената видимост за обикновените граждани. Днес, във времето на папараците, трябва да си спомним, че възходът на вестникарската фотография от края на XIX век е предизвикал множество безпокойства и тогавашният дебат е послужил като повод да се създаде социален норматив, за да се защити юридически частният живот на гражданите. Тъкмо в момента, когато се развива една жадна за различни факти преса, през 1890 г. Самюъл Уорън и Луис Брандайс обосновават теоретично „правото на спокойствие“⁴⁷. Тъй като дейностите на обикновените граждани не произтичат необходимо от общия интерес, то системите на защита са били изградени, за да се предотврати прекалено насилственото нахлуване на обществената

⁴⁶ Jurgen Habermas. *L'Espece public*, op. cit.

⁴⁷ Daniel J. Solove. *The Future of Reputation. Gossip, Rumor and Privacy on the Internet*. New Haven, Yale University Press, 2007, p. 105 и сл.

поглед в тяхното съществуване. Така се установяват юридическите протекции, които пазят анонимността, правото на образ и частния живот на личностите.

Днес се наблюдава промяна в чувствителността спрямо начина, по който обикновените личности влизат в ползрението на всички. Парадоксално, толерантността към медиите, които използват сведения от частен характер, значително е намалела, докато доброволното излагане на показ в медиите непрекъснато нараства. За пресата става все по-трудно да цитира свидетели, да отчита различни факти за обикновени хора и да ги снима, без да получи тяхното съгласие и да се подчини на силни правила за анонимност. В замяна на това телевизионната реалност позволява на медиите да създадат доходоносни формати, правейки зрелище от частния живот на сговорчивите обикновени хора. Това преобръщане свидетелства за отказа да се отстъпи на медийната институция предварителното откупуване на правата в частния живот, като индивидите предпочитат да излагат сами своята личност според момента и формата, който са избрали. Това изискване бележи също нарастващото място, което съгласието на индивидите заема в контрола на собствения им образ. Тяхното недоверие не е насочено срещу представянето като такова, а срещу онзи, който благодарение на своето положение може да го контролира.

Тези две форми на словото, появили се съответно в края на XVIII и края на XIX век, дълго време са очертавали периметъра на нашето обществено пространство, взимайки като претекст стойността по създаването и разпространението на информациите, за да запазят във всичко това достъпа на специализираните агенти. Но с идването на Интернет публичното пространство се разширява с нови форми на изява.

МРЕЖАТА НА УЧАСТИЕ

Третата форма (горе вдясно на Фигура 1) позволява на обикновен аматьор да има достъп до видимостта и да отчита

дейностите на публичните личности. Ново население от създатели на информация и коментатори шумно е бутнало вратите на публичното пространство. Успоредни публикации на журналисти в полето на тяхното заплатено писане, експертен принос на специалистите в обществения дебат, местна контраинформация, осигурена от жителите, коментари по актуални теми на обикновени граждани, мобилизации на протестиращи около международно предизвикателство – такива са богатите съдържания на „гражданската блогосфера“. Тя придобива голяма видимост вследствие на различни събития (войната в Ирак, атентатите в Лондон, цунами в Азия, избори и др.).

Разширяването на публичното пространство отговаря на очакванията за демократизация, които са особено животрептящи в нашите общества. Досега те оставаха затворени в стерилна критика, визираща непроникливостта на публичното пространство. Както подсказва Сирил Льомиьо, новите актьори на дигиталното пространство – неуморни коментатори, невъздържани писачи, натрапливи експерти или неотстъпчиви дебагиращи – могат да бъдат сравнени с „Русо на потоците“⁴⁸, които са се подигравали на монархическия авторитет в навечерието на Френската революция с помощта на памфлети, песни и пасквили⁴⁹. Макар и малко на брой, изследванията върху тези „граждани журналисти“ показват социологическата им близост до медийните и издателските занаяти, както и техните понякога възпрепятствани усилия да се професионализират. Следователно новата блогосфера не е започнала да ни превръща всички в журналисти. В действителност, обемът на гражданите „блогъри“ остава скромнен; те се стремят повече да коментират актуалното състояние, отколкото да произвеждат нова информация; често се специализират в експертни

⁴⁸ „Rousseau des guisseaux“ – игра на думи с фонетична близост; най-общо, така са наречени тези, които обилно пишат по всякакви теми в духа и по модела на известния Жан-Жак Русо, който сам защитава правата и талантите на обикновените граждани. – Б.пр.

⁴⁹ Robert Darnton. *Le Diable dans un bénitier. L'art de la calomnie en France, 1650-1800*. Paris, Gallimard, 2010.

области, които традиционните медии разработват слабо или недобре; също така често поддържат тясна взаимна обвързаност с професионалистите⁵⁰. Въпреки това обаче, дори минималното разширяване на кръга от хора, които взимат думата, спомага за цялостното изменение на практиките.

Появата на „гражданския журнализъм“ поставя цял куп въпроси. Трябва ли тези блогъри да се ползват със същите протекции и права, както професионалните журналисти? Трябва ли да им се признаят известни привилегии, като журналистическа карта или достъп до пресконференции? Как могат да се противопоставят на натиска на публичните персонажи, които търсят начини да им отнемат свободата на изразяване? Наистина, блогърите не разполагат с финансовите и юридическите протекции на медийна институция, за да посрещнат евентуален съдебен процес. През 2004 г. кметството на Пюто дава под съд Кристоф Гребер, който в своя блог мощно и документирано е критикувал местното управление. В края на дълъг съдебен марафон обвиненията срещу него са оттеглени. Говоренията на аматьорите, които претендират за обществен интерес, вече са достъпни за всички, но не винаги отговарят на критериите за приличие, качество, незаинтересованост и истина, които са се наложили в традиционното публично пространство. За някои точно те са отговорни за деградирането на публичния дебат и на културата като цяло⁵¹. Във Франция Валантен Лакамбр и неговата безплатна платформа за подслоняване на сайтове, Altern, е платил за всички останали цената на тази нова свобода. През февруари 1999 г. той получава съдебен иск за 405 000 франка, заедно сред 47 000 сайта е приел сайта на един непознат, който публикува снимки на голата Естел Холидей под псевдонима Silversurfer⁵². Въпреки активната

⁵⁰ Franck Rebillard. *Le Web 2.0 en perspective. Une analyse socio-économique de l'Internet*. Paris, L'Harmattan, 2007.

⁵¹ Andrew Keen. *Le Culte de l'amateur. Comment Internet tue notre culture*. Paris, Scali, 2008.

⁵² Mona Chollet. *Marchands et Citoyens. La guerre de l'Internet*. Nantes, L'Atlante, 2001, p. 56 и сл.

подкрепа на колективите, борещи се за свободата в Интернет, Лакамбр е трябвало да закрие Altern.

След 2000 година делата от този тип се увеличават. Поставеният тогава въпрос е дали новите производители на информации трябва да бъдат подложени на строгите юридически изисквания, на каквито е подложено „ограниченото публично пространство“ (право на пресата, уважение към частния живот, идентифициране на интернаутите и т.н.). Ако юридическата отговорност на приемника се приравни с тази на медийните групи, то би била заплашена творческата треска на Интернет. Все пак делото Altern води законодателя до установяването на компромис: единствено авторът е отговорен за своите публикации, а приемащият понася отговорност само ако е бил предупреден, че ще подслони публикации с незаконно съдържание. Макар да е крехък и непрестанно заплашван, този компромис запазва свободата на изразяване на интернаутите. Дори ако депутати и сенатори редовно предлагат да се въведе систематично идентифициране на интернаутите, засега преобладава идеята, че освобождаването на субективностите и разгръщането на цялата ефективност в Интернет изисква известна анонимност.

МРЕЖАТА В „СВЕТЛОСЯНКА“

Но навлизането на аматьори в публичното пространство не става единствено с „гражданската“ цел да се произвежда информация или да се коментират обществени събития. В голямата си част новодошлите в пространството на видимостта на мрежата говорят за себе си, за семейството, чувствата и вкусовете си. Те излагат своята „екстимност“⁵³, нагърбвайки се със собствената си постановка – нещо, с което някога са се занимавали журналистите, когато от Мени Грегоар до Мирей Дюма са правели

⁵³ Интимност, обърната навън. – Б. пр.

Serge Tisseron. *L'inimité surexposée*. Paris, Hachette, 2003 (1re éd., 2001).

сценарии на „интимно звучащи“ програми за големите медии⁵⁴. Така че в тази четвърта форма на взимане на думата хора говорят за други хора с когото и да е. С една дума, индивидите си бъррят и изобщо не се притесняват дали някой може да ги види и чуе извън близкото им дигитално обкръжение. Главните действащи лица на тези обмени в полусянка често вярват, че имат значение в пространства с ограничена видимост.

Всеки сърфиращ там се показва едновременно като ексхибиционист и воайор и, както видяхме в случая с обикновените хора и пресата, иска едновременно да бъдат защитени свободата му на изразяване и правото му на личен живот. Този „парадокс на *privacy*“ е следствие от демократизацията и масовизацията на мрежата. В зависимост от противоположните концепции за Интернет могат да бъдат начертани два пътя. Тези, които го възприемат като традиционна медия, смятат, че демократизирането отразява простото разширяване на неговата аудитория; те желаят да привлекат нови зрители пред добре редактираните страници, рамкирани от рекламни послания. Другите, които смятат мрежата за революция, помитаща границата между читатели и редактори, си представят дигитално пространство, в което всеки става последователно информационна медия и производител на знания. Като зрители потребителите изобщо не са заплашени в частния си живот. Като редактори те прилагат на практика свободата на изразяване.

Но увеличаващият се брой потребители разкрива, че те нито са пасивни зрители, нито пък имат възможност да допринасят с нещо. Новите интернаутки – по-млади, с по-малко дипломи, социологически по-разнообразни, се групират в ниши по близост, за да разговарят, да се подиграват, да разпространяват информация, като същевременно оценностяват своята идентичност. Чрез подобни микро-изяви, много по-близки до размяната на думи, отколкото до публикуването на статия, те си присвояват Интернет като социално пространство от особен тип. Този Интернет

⁵⁴ Dominique Mehl. *La Télévision de l'intimité*. Paris, Seuil, 1996.

на разговарянето играе решаваща роля в демократизацията на употребите. Новите интернаутки се възползват от факта, че Интернет е не само „много публичен“ форум, а е още будоар, където техните говорения няма да бъдат подложени на традиционните критерии за селекция. В замяна на това те влизат в „парадокса на *privacy*“, като се излагат доброволно на показ и същевременно изискват да не бъдат виждани от всички.

ВИСОКА И НИСКА ВИДИМОСТ

Като разделя това, което е видимо, от това, което е публично, Интернет отваря кутията на Пандора: хората могат да казват каквото си искат в мрежата на участие и да излагат на показ частния си живот в полусенчестата област на мрежата. Това освобождаване съдържа неоспорими рискове. Все пак, както се разбира, Интернет не прави всичко *еднакво* видимо: нищо не е по-йерархизирано от света на мрежата. Дори ако тези йерархии могат да станат обект на стратегически деформации, те се основават на колективно оценяване, без да има предварителна договорка между самите потребители. Така Интернет възобновява нашето традиционно схващане за публичността. Защото начинът, по който интернаутките чрез своите връзки създават йерархия между зона на силна видимост и зона в светлосянка, представлява също начин да се различат публичното и частното пространство. Тази промяна в системата на категоризиране има множество следствия.

На първо място, преобразуването на разделението публично/частно в градацията на висока/слаба видимост означава преход от ясен и съзнателен избор към континуум. Между високата и слабата видимост съществува междинна зона на изразяване, чийто неясен статут е обект на немалко дебати. Разграничението частно/публично е включвало и включва нормативно оценяване на говоренето по съдържание. В замяна на това, разграничението

между висока и слаба видимост е следствие от прост дигитален набор, който изглежда напълно безразличен към съдържанието на изказванията. Всичко доказва, че простото набиране на множество разнородни съждения стига, най-малкото на първо приближение, за да се произведе подходяща и качествена информация. В Уикипедия качеството на една статия зависи по статистически начин единствено от броя на редакторите, които са се намесили по въпросната статия⁵⁵. Щом е обект на вниманието и надзора на мнозина, нейната достоверност е осигурена. Следователно на мястото на едното, основополагащо съждение върху съдържанието на публикациите Интернет поставя процедурна нагласа, благодарение на която уместността на информацията зависи само от броя на неорганизираните индивидуални действия.

Трябва да се измери дързостта на това преместване, което наистина е много рискован залог и поверява на интернаутите грижата да премахнат разделението във формите на представяне, като сами си посочват информациите и темите, преценени пак от самите тях като важни. Обществото вече не е представено от тези, които са посочили, че ще го представляват. То вече не се проектира в изборите, ценностите, професионалната култура или политическите ориентации на *gate-keepers*, а претендира за своеобразно самопредставяне, което е неотменна част от дейностите на интернаутите. Така става необходимо да следваме интернаутите в поетите от тях пътища, за да извадим от свойското им бърбрене известни изказвания и да ги отгласнем в публичното пространство.

⁵⁵ Dennis Wilkinson, Bernard Huberman. „Assessing the Value of Cooperation in Wikipedia“, *First Monday*, vol. 12, n 4, 2007.

Трета глава

Мрежата в светлосянка

Интернет прави така, че в намаляващата светлина на традиционното публично пространство се появяват обикновени разговори. Нашите всекидневни отношения са украсени с бърбрения, мнения и настроения по отношение на всичко и на нищо. Те изтъкват сноп от зависимости, които ни привързват все по-тясно към разнообразна съвкупност от социални кръгове. Социолозите са показали как индивидите, които не са пасивни, често преразпределят възприемането на медиите и на политиката в общността на своите семейни, професионални и приятелски взаимоотношения⁵⁶. С дистанцираност, доверие, ирония или страст – ние непрестанно обличаме в думи и споделяме това, което медиите са ни казали или показали.

Един от най-оригиналните аспекти на трансформацията, която Интернет носи на традиционното публично пространство, е да направи видимо и да запази това често незначително бърбене. Интернет свързва два свята, които дотогава са били изолирани един от друг: света на произвеждането на информация и света на нейното възприемане в обикновените разговори. А това свързване води до много повече следствия, отколкото почтителната и любезна среща на информацията и нейното тълкуване. То променя практиките на професионалните създатели на информация, които

⁵⁶ Dominique Boullier. *La Télévision telle qu'on la parle*. Paris, L'Harmattan, 2004.

оттук насетне са принудени да поддържат тесен диалог със своята публика. Но то също така разтърсва обикновените разговори и при възникналата пропускливост те намират оригинално пространство на видимостта, за да бъдат изложени и да позволят на събеседниците да умножат дискуссионните огнища. Това ново пространство на себеизразяването е мрежата в светлосянка.

WEB 2.0: СЕБЕПОКАЗВАНЕ И РАЗГОВОР

Само за няколко години платформите на социалните мрежи заеха централно място не само в използването на Интернет, но така също в нашите животи, в приятелските и любовните ни отношения⁵⁷. Повратът е завладяващ. През 2005 г. сред десетте най-посещавани сайтове в света се наброяват доста услуги за он-лайн продажби и големи търговски портали като eBay, Amazon, Microsoft или AOL. От 2008 г. нататък те изчезват от класирането в полза на YouTube, MySpace, Facebook и Wikipedia. През 2010 г. Facebook има 500 милиона потребители в света, от които 17 милиона са във Франция. Интернет стана огромен двор на междучасието, ъгъла на улицата, помещението, където се говори. Броят на коментарите в младежкия Skyblog е над 19 милиарда, като всеки месец има 2,5 милиарда нови снимки, от които 130 милиона във Франция са качени в студентския Facebook. Първата дейност в тези сайтове е разприказването. Всеки ден по света се „постват“ 60 милиона малки фрази за „статуса“ (такива, които служат за започване на разговор във Facebook). Интернавтите вече посвещават повече време на социалните мрежи, отколкото на електронната си поща и Facebook е на път да надмине Google по брой на свързванията.

⁵⁷ Nicolas Vanbremeersch. *De la démocratie numérique*. Paris, Seuil, 2009, p. 24 и сл.

От една проста количествена гледна точка привличането към социалните мрежи променя дълбоко отношението към дигиталните екрани⁵⁸. Те вече не са отворена врата към един свят на студени и далечни документи, а животрептящ прозорец към нашия всекидневен живот. Това внезапно настаняване на Интернет в социалния живот, а и в субективността на индивидите отразява социологическата трансформация на неговата публика. Наистина, динамиката на социалните мрежи се характеризира с масивното нахлуване в Интернет на много по-млади потребители, произхождащи от народни среди⁵⁹. В западните страни дигиталната разделителна линия се измерва не толкова с достъпа до свързан компютър, колкото с различните, елитистки или популярни начини за сърфиране, за показване на себе си и взаимодействие. Социалните и културните неравенства вече се разпределят вътре в он-лайн практиките. Появило се е дигиталното отличаване.

Често определян като „web 2.0“, този поврат само продължава в нарастващо обобщение на практиките, които са съществували от раждането на Интернет. Основното пренасочване, което налага на мрежата, засяга тясната артикулация на начините, по които хората показват себе си и общуват с близки – нещо, което досега се е разгръщало в отделни пространства. Тази проста среща има решаващ ефект върху социологията на Интернет. Разговорът в малка група винаги е бил двигателят в използването на Интернет. Без да вдига много шум, електронната поща (обменът на една личност с друга личност) винаги е била основният вектор за разпространение на Интернет в света. Електронната кореспонденция много бързо се сдобива с баласта на една микропублика, когато се дава копие до други лица, на които е разрешено да виждат съдържанието на посланията, без да са техни преки адресати. Сетне

⁵⁸ Olivier Donnat. *Pratiques culturelles des français à l'ère numérique*. Enquête 2008. Paris, La Découverte, 2009.

⁵⁹ Eszter Hargittai, Amanda Hinnant. „Digital Inequality: Differences in Young Adults' Use of the Internet“, *Communication Research*, vol. 35, n 5, 2008, p. 602-621.

други средства за комуникация в група като *чата* и моментното изпращане на съобщения позволяват на мрежата да се вкорени във всекидневните разговори⁶⁰. Най-после, още от началото форумите на *Usenet*, основната територия за обмен на пионерите на мрежата, или *Bulletin board systems* (BBS) на първите он-лайн общности предлагат пространства, които са едновременно отворени и затворени, за да се съберат интернаутите около темите за дискусия. Прославяно или охулвано, „комунитарното“ измерение на Интернет дължи много на начина, по който потребителите са извадили частното си общуване от затворения канал, който го е предпазвал, за да го сподели с други, запазвайки при това едно своеобразно „между нас си“.

ОТ ИНТИМНО ОРИЕНТИРАНИЯ⁶¹ БЛОГ ДО FACEBOOK

Успоредно с това публично разсъбличане на разговора много скоро започва да се проявява една друга динамика: излагането на вътрешния живот и на въображаемото на интернаутите под прикритието на анонимността. Тази практика подхранва игровите и креативни фигури на първите он-лайн игри, *multi-user dungeons* (MUD), и бурните дискусии в публичните канали на *Internet Relay Chat* (IRC). Тя се разиграва също под окото на уебкамерата. Една млада американка, Дженифър Рингли, се сдобива с известност, по-специално сред съвременните артистични среди, разпространявайки в продължение на години, от 1996 до 2003 г., факти от своя частен живот пред личната си камера⁶². Но първите практики

⁶⁰ Céline Metton. „L'autonomie relationnelle. SMS, chat et messagerie instantanée“, *Ethnologie française*, vol. 40, n 1, 2010, p. 101-107.

⁶¹ Терминът е „интимистки“ – от „интимизъм“, стил в литературата и изкуствата, който поставя акцент върху вътрешните преживявания и интимните чувства. – Б.пр.

⁶² Hal Niedzviecki. *The Peep Diaries. How We're Learning to Love Watching*

на лична изява в голям мащаб се поместват най-вече на личните страници или сайтове. При своето раждане през 1999 г. блогосферата възприема две много различни направления⁶³. Една малка и доста видима част започва да коментира актуалността и политиката, докато друг, много по-дискретен контингент непрестанно се разраства, излагайки на показ своя личен живот. Свидетелство за вътрешен смут, дневник на бременността, разкази за всеки ден, украсени с мечтания и поеми – всички тези отчети са вече достъпни за нас: вътрешният живот на интернаутите малко по малко завладя страниците на мрежата.

Гъвкаво и дискретно, дигиталното пространство много бързо приема желанието на всеки индивид да се разкрие пред погледа на своите близки и същевременно да накара една непозната публика да признае неговата неповторимост. Първите форми на себеизлагането в мрежата подражават на интимния дневник и са като бутилки, хвърлени в морето. Това искане на индивида да бъде чуто се улеснява от пластичността на мрежата, като се еманципира от по-класическите упражнения в поставянето на въпроси към себе си (молитва, интимен дневник) и от механизмите за терапия или спасение (психоанализа, изповед), за да придобие по-общ характер, най-вече благодарение на медиите, и да се насочи към цялото общество⁶⁴. Интернаутите, които се отдаваха на тази автофикция, на линия трябваше да показват голяма наративна сръчност и запознатост с обичайния за психологията дискурс, за да разкажат своето битие на непознати. Въпреки своята активност и въображение тази интимистка блогосфера успяваше да събере само тесен кръг от въодушевени аматьори, които, практикувай-

Ourselves and Our Neighbors. San Francisco, City Lights Books, 2009.

⁶³ Valerie Beaudouin, Julia Velkovska. „Constitution d'un espace de communication sur Internet (forums, pages personnelles, courrier électronique...)“, *Réseaux*, n 97, 1999, p. 123-177.

⁶⁴ Pierre Bourdieu. „La dissolution du religieux“, in *Choses dites*. Paris, Minuit, 1987, p. 117-123.

ки лично писане, разполагат с времето и компетенциите, за да изследват себе си и да споделят това с публика⁶⁵.

Но благодарение на реалистичния завой на Интернет близките на сърфирания биват заменени с анонимна публика, пред която той излага своя вътрешен живот. Новостта на социалните мрежи се състои в установяването на списък от приятели като основно средство за навигацията⁶⁶. Подтиквана от вълната на младежките блогове, като платформата на Skyblogs във Франция (в която се записва почти всеки втори гимназист), от връзката между разказа за себе си и разговора с приятели възниква нова форма, позната от MSN, средството за незабавно известяване на Microsoft⁶⁷. Първите сайтове на социалните мрежи Classmates (1995) и Six Degrees (1996) прокарват пътя за широката публика още от началото на Интернет, като се вдъхновяват от работите на Стенли Милграм върху „шестте степени на разделение“, които от един близък на друг близък човек позволяват да се стигне до всяко случайно взето лице в американското население. Трябва все пак да се изчака 2003 г., за да се видят първите сайтове, построени на взаимоотношения, които от функцията „Приятели“ правят средство за свързване на лица, близки в реалния живот, като професионалния LinkedIn, пионерския Friendster, корейския Cyworld или хегемона Facebook. Във всички тези платформи интернавтите започват с описание на своята личност, за да влязат после в комуникация с цяла една мрежа, която търпеливо ще изграждат, създавайки връзки на „приятелство“ с близки, приятели и колеги, преди нарастващо да разширят тези връзки към други.

⁶⁵ Dominique Cardon, Hélène Delaunay-Teterel. „La production de soi comme technique relationnelle. Un essai de typologie des blogs par leurs publics“, *Réseaux*, n 138, 2006, p. 15-71.

⁶⁶ Danah Boyd, Nicole Ellison. „Social Network Sites: Definition, History and Scholarship“, *Journal of Computer-Mediated Communication*, vol. 13, n 1, 2007.

⁶⁷ Helene Delaunay-Teterel. „L’affichage public des amities. Le blog du lycée“, *Ethnologie française*, vol. 40, n 1, 2010, p. 115-122.

Когато изнасянето на своето аз не се прави повече към непознати, а към близки, начинът за представяне на идентичността се променя чувствително. Интернавтите оставят следи от своето всекидневие, разказват в реално време за своите дейности, качват снимки всеки ден, споделят за своите настроения и обкръжения, заявяват своите вкусове и сърдечни преживявания. Тези информации са пред погледа на близки, които могат да ги опровергаят, и затова се съобразяват с доста по-строг реализъм. Много по-трудно е да се играе свободно с характеристиките на идентичността⁶⁸. В интимно ориентираните блогове интернавтите използват литературни и психологически източници, за да споделят своя вътрешен живот с непознати. Понякога те могат да имат усещането, че виртуалните им взаимоотношения са по-искрени и автентични, отколкото с техните близки, понеже разиграват „срещата с непознат във влака“ – на непознатия човек доверява всичко, тъй като знае, че няма повече да го види.

Обратно, в платформите на социалните мрежи участниците непрестанно обработват своя образ, своята репутация и известност пред и за своите близки. Като прави отново себепозказването част от всекидневния разговор, социалната мрежа позволява да се демократизира наративното самоизграждане и го вписва в практиката на обичайния живот. Най-напред, мрежата подпомага интернавтите с недотам богата култура и те се показват под доста по-кратки, олекотени и лесни форми, отколкото при редактирането на един блог. Публикуването в мрежата вече е загубило своята близост с писаното слово, което е социално селективно, за да придобие вида на устна реч и да стане разговор. Сетне, сърфирането в социалните мрежи вече поставя между интернавта и виртуалния свят посреднически инструмент на търсачката. Участниците в социалната мрежа не издирват нищо

⁶⁸ Judith Donath. „Signals in Social Supernets“, *Journal of Computer-Mediated Communication*, vol. 13, n1, 2007.

конкретно, което може да бъде обект на търсене в Google. Те посещават мрежата, за да открият това, което ги интересува. От библиотека мрежата се превърна в територия. Сърфирайки по страниците на техните близки, интернавтите откриват това, което са търсили, без да са мислели за него предварително. Странният термин „serendipity“, който означава случайно откритие, иде да охарактеризира това явление: откриването на информации често е много по-успешно не през ключови думи, а когато се проследят каналите, които приятелите са оставили отворени при сърфирането в мрежата⁶⁹. Като един истински инструмент за възвръщане и обратно усвояване на територия социалната мрежа преобразува анонимния уебсвят в домашно пространство.

ПОКАЗВАНЕ С ЦЕЛ ВРЪЗКА

Показването на индивидите в Интернет издава една форма на „интензифицирано отношение към себе си“ в нашите общества⁷⁰. Интернавтите проектират върху Мрежата знаци на идентичността, като извайват сами своя образ и търсят да го реализират чрез признанието на своите равни. Тъкмо в тази динамика на признаването следва да се впишат практиките на себепокъзването – повече, отколкото в съответствието точка по точка на реалната идентичност и дигиталната идентичност, една твърде наивно и буквално взета перспектива в дебатите върху защитата на личните данни⁷¹. В сайтовете за запознанства например се случва теглото, посоченото от някои хора, да не отговаря на реалното им тегло. Все пак не е правилно това разминаване

⁶⁹ Nicolas Auray. „Folksonomy: the New Way to Serendipity“, *Communications and Strategies*, n 65, 2007.

⁷⁰ Anthony Giddens. *La Transformation de l'intimité. Sexualité, amour et érotisme dans les sociétés modernes*. Paris, Le Rouergue/Chambon, 2004.

⁷¹ Както подчертава това Daniel Kaplan, *Informatique, Liberté, Identités*. Limoges, FYP Editions, 2010.

да се тълкува като измама или лъжа. Нерядко хората смятат, че посоченото тегло е това, което искрено желаят да имат, когато срещнат търсения партньор. В опита на субектите виртуалната идентичност не е нито истинна, нито лъжлива. Тя е съзнателно проектиране на образа, който човек си е построил, и се осъществява реално само в признанието на другия⁷².

Това явление съпровожда множество аспекти от преобразуването на съвременния индивидуализъм. Личната идентичност се представя повече като процес, отколкото като състояние, повече като активност, отколкото като статут. Построяването на идентичността възприема охотно възможностите на дигиталните технологии, защото тяхната гъвкавост и интерактивност са в полза на работата по субективизация, разбираана като продължителен процес на (пре)създаване на себе си. В социалните мрежи на Интернет излагането на показ е техника за установяване на връзки. Когато не са коментирани от други, блогърите престават много бързо да публикуват и това правило важи за почти всички форми на индивидуално изразяване в Интернет.

Следователно практиките на себепокъзването не могат да бъдат тълкувани еднозначно, като нарцистичен, самотен и неосъзнат процес, както предполагат мнозина сред тези, които окайват патологиите на съвременния индивидуализъм. Интернавтите непрестанно преценяват и следователно „пресмятат“ какво предпочитат да изтъкнат и какво да скрият, какви са различните начини да се покажат, кой аспект от личността си да запазят за определени публики. Но колкото и това чувство за контрол да е нетрайно в променящото се и пропускливо пространство на Интернет, трябва да се подчертае, че макар и несъвършено, собственото излагане на показ е стратегия много повече, отколкото наивна и фриволна надежда за сдобиване с петнайсетте минути слава⁷³.

⁷² Fabien Granjon, Julie Denouël. „Exposition de soi et reconnaissance de singularités subjectives sur les sites de réseaux sociaux“, *Sociologie*, n 1, 2010, p. 25-43.

⁷³ Christophe Aguiton et al. „Does Showing Off Help to Make Friends? Experi-

Сред различните променливи, които се намесват в изграждането на дигиталната идентичност, интернаутите различават чертите на своята идентичност, които служат за разговор с близки, и тези, които насърчават споделянето на съдържания с хора, имащи същия кръг интереси⁷⁴. Първата стратегия се разгръща преди всичко в платформите на социалната мрежа в светлосянка (Skyblog, Cyworld, Friendster, Facebook). Втората се организира повече в пространства със силна видимост като MySpace за музика, Flickr за фотографии или Dailymotion за видео⁷⁵. Така че стъпаловидно изградената архитектура на видимостта в Интернет позволява да се вградят една в друга различни публики⁷⁶: без да се претопяват взаимно, тези два свята се оказват толкова близо, че винаги е възможно да се построи път, за да се мине от единия в другия.

ЧАСТНОТО ОБЩУВАНЕ ПРЕД ПУБЛИКА

В мрежата в светлосянка интернаутите не се обръщат към абстрактната фигура на „общественото мнение“. Когато се изказват, те си представят най-напред една група, повече или по-малко очертана от близки. Наистина, те говорят пред публика. Но в техните очи тази публика няма абсолютно непрониклива граница. Тя е ограничена в зона на взаимно познаване и е едно сравнително затворено пространство, територия, която запазва казаното в своя периметър, преди да го остави да се изпари. Там бърбенето на интернаутите заимства много повече от формите на

menting a Sociological Game on Self-Exhibition and Social Networks“, *International Conference on Weblog and Social Media '09*, San José, California, 17-20 May 2009.

⁷⁴ Mizuko Ito et al. *Hanging Out, Messing Around, and Geeking Out*. Cambridge (Mass.), The MIT Press, 2010.

⁷⁵ André Gunthert. „L'image partagée. Comment Internet a change l'économie des images“, *Etudes photographiques*, n 24, 2009, p. 182-209.

⁷⁶ Dominique Cardon. „Le design de la visibilité. Un essai de cartographie du web 2.0“, *Réseaux*, n 152, 2008, p. 93-137.

всекидневния разговор, отколкото от дистанцираното публично взимане на думата.

При все това, за разлика от „затвореното“ пространство на незабавното известяване, този разговор между близки е повече или по-малко отворен навън. Той запазва възможността да бъде видян или поне да закачи публика по периферията. Например, напразно някой би поискал от по-малките ученици, които толкова лесно се посвещават на социалните мрежи, да ограничат страницата си само до техните съученици, след като е известно какво значение може да има за тях най-малкият коментар на някой „по-голям“⁷⁷. Тези виртуални общи приказки ни карат да си представим парти, на което приятели и познати си говорят, а прозорците са широко отворени и минувачите могат да доловят някакви части от разговора⁷⁸.

Частното общуване пред публика е една от най-оригиналните форми на обмен, които са се появили със социалните мрежи в Интернет. Двама интернаути си говорят помежду си, но го правят пред другите, наслаждавайки се на демонстративната и предвзета видимост, която придават на личните си споделяния. Те си оставят малки послания върху съответната страница, коментари, насърчения, знаци на любов или приятелство, шеги или връзки към музикални видеоклипове. Този странен театър, в който потребителите подражават на подхвърлените настрана думи на актьорите, като същевременно биват чути и видяни от всички възможни зрители, позволява да парадират пред себе си, да афишират *private jokes* и някаква игра на полуразбиране-полунеразбиране. Подобни частни общувания пред публика пораждаат у тези, за които са предназначени, но също и у тези, които са само зрители, смут,

⁷⁷ Sonia Livingstone. „Taking Risky Opportunities in Youthful Content Creation: Teenagers' Use of Social Networking Sites for Intimacy, Privacy and Self-Expression“, *New Media & Society*, vol. 10, 2008.

⁷⁸ Danah Boyd. „Facebook Privacy Trainwreck: Exposure, Invasion and Social Convergence“, *Convergence*, vol. 14, n 1, 2008, p. 13-20.

гордост, смях или слава, всички реакции, които възпроизвеждат практиките на признаването вътре в малките групи. Те откриват една малка сцена, върху която личностите поставят и разиграват непрестанно своя образ пред другите.

Много повече, отколкото в реалния свят репутацията в Интернет не е предварително следствие от статусна принадлежност, а е продължителна работа по узаконяване на лично извършеното. Този процес на единично утвърждаване /сингуларизация/ свидетелства за това, че традиционните социални роли биват поставени под въпрос с функционалното разделение на работата по представянето на себе си. Под въздействие на процесите на индивидуализация личностите са все по-малко склонни да поддържат неизменно едни и същи роли, които разиграват, и преди всичко искат все повече гъвкаво да боравят с различни аспекти на своята идентичност – аспекти, които обличат в зависимост от семейния, приятелския или професионалния контекст. В света на Интернет мрежата точно тази игра се има за много ценна като отворено и готино, „cool“ поведение: човек трябва да умее да бъде едновременно дистанциран и фамилиарен, сериозен и пристрастен, откъснат и доверяващ и т.н. Тази криза на конвенционалните роли не означава, че човек се отказва от дистанцията към себе си. Тя бележи по-скоро грижата на индивидите да правят сами себе си, съобразно възможните им стратегии да си съставят образ, освободен от договорните формати. Накратко, става дума да се „контролира разконтролирането“ на представите за себе си⁷⁹.

Отвореното към множествеността на индивидите поведение представлява черта на съвременната култура и става все по-явна чрез Интернет практиките⁸⁰. Вече не е необходимо някой да се идентифицира с една единствена роля, за да бъдат признати всич-

⁷⁹ Cas Wouters. *Informalization: Manners and Emotions since 1890*. Londres, Sage, 2007.

⁸⁰ Bernard Lahire. *L'Homme pluriel: les ressorts de l'action*. Paris, Nathan, 1998.

ки изисквания на дадената роля. Например, в дебата за защита на личните данни и „правото на забравя“ биват очерняни онези, които допускат в Интернет да се появят техни снимки от приятелски сбирки и така провалят шансовете си пред някой бъдещ работодател. Но несъмнено днес има призив да се промени самото поведение на работодателите и те да започнат да се отварят към разнообразието на индивидите. С разширяването на публичното пространство аспектите от живота на другите, които не сме имали навика да виждаме, стават достъпни. Парадоксът е, че това явление несъмнено издава не толкова разхлабения контрол на индивидите върху техния социален образ, колкото съзнателното (и неравномерно разпределено) нарастване на способността да се толерира множествеността на другите.

ИДЕ ЛИ КРАЯТ НА ЧАСТНИЯ ЖИВОТ?

Пропускливостта между пространството на социалното приобщаване и публичното пространство се заплаща с риска личните сведения да бъдат изложени пред погледа на всички. Над „институционалния надзор“ на държавата и фирмите, около който на времето протичаше дебатът за личните данни, днес се наслаждава един „междупличностен надзор“ от нов тип⁸¹. С демократизирането на инструментите за наблюдение, които свързващите платформи раздават на своите потребители, собственото излагане на показ става риск, който човек поема най-напред пред своите близки, съседни, колеги или работодатели⁸². Безспорно Facebook е емблемата на това ново хоризонтално всевиждане. Анкетите сред студенти сочат, че в техните очи рискът се крие най-напред

⁸¹ Peter Bradwell, Niamh Gallagher. *We no Longer Control What Others Know About us, But We Don't yet Understand the Consequences*. Londres, Demos, 2007.

⁸² Jean-Michel Ganascia. *Voir et Pouvoir: qui nous surveille?* Paris. Editions Le Pommier, 2009.

в близките за тях фигури на авторитета – родители или преподаватели, – преди фирмите или правителството⁸³.

Пророчеството на Делъоз, че се извършва преход от дисциплинарното общество към обществото на контрола, тук придобива целия си смисъл, тъй като напълно децентрализирано всеки един непрекъснато надзирава другите и себе си. Политическият или пазарният контрол на следите се вкоренява все по-дълбоко в практиките на самите граждани. Как да се предизвика тяхната чувствителност към рисковете на институционалния надзор, след като самите те правят публично достояние лични сведения и развиват неутолимо любопитство към фактите на другите и начина, по който другите се държат?

Интернет прави по-гъвкави и пропускливи формите на взимането на думата и така съдейства за непрекъснатия обмен на информации, като същевременно целта е обществата да стават все по-“прозрачни“. Той допринася за разпространението на цял куп съдържания, които досега са били съдържани от дигите на техниката, правото, институциите или пазара. Това отпускане разклаща традиционните граници, в които е било организирано знанието⁸⁴, и разширява пространството на критиката, предлагайки нови източници на „гражданско“ удостоверяване; но процесът се съпровожда също с интензивно разпространение на сведения за индивидите. Така потребителите поемат все повече рискове, свързани с частния им живот. Информациите, които оставят в разговорните ниши на Мрежата, могат впоследствие да бъдат използвани в съвсем различен контекст от администрацията, работодателя или от някой, който издирва нещо за тяхна сметка.

⁸³ Zeynep Tufekci. „Can you See Me Now? Audience and Disclosure Regulation in Online Social Network Sites“, *Bulletin of Sciences, Technology and Society*, vol. 28, n1, 2008, p. 34.

⁸⁴ Yann Moulier Boutang. *Le Capitalisme cognitive. La nouvelle grande transformation*. Paris, Editions Amsterdam, 2007.

ОПОРТЮНИСТИЧНА ЛОГИКА?

Как тези приятелски разговори успяват да излязат от своите заграждения, за да прихванат една по-широка и разнообразна публика? Механизмът на експресивните динамики в мрежата предполага, че за да разширят пространството на връзките и отношенията, интернавтите трябва да разширят също общата повърхност на идентичността, която излагат. Множество изследвания показват съответствието между броя на изнесените лични сведения и броя на контактите в свързващите платформи: трябва да се покажеш, за да спечелиш нови приятели⁸⁵. Размерът на социалните мрежи варира чувствително според естеството на сайтовете. Платформите в светлосянка насърчават свързването с по-рано съществуваща социална мрежа. Те събират малки кръгове от себеподобни, които често са много близки и силно обвързани помежду си⁸⁶. В замяна на това други платформи се характеризират със значението на множеството контакти и най-разнообразните мрежи за обмен, които са много по-различни, учудващи и разтегнати, отколкото онези, които могат да се наблюдават в реалния живот⁸⁷. Вътре в тези платформи обаче участниците изграждат по различен начин своята идентичност. Те в по-малка степен излагат частния си живот и в по-голяма – своите увлечения, хобита и кръгове от интереси, както в Myspace, Flickr, Twitter или Dailymotion.

⁸⁵ Stephanie Tom Tong et al. „Too Much a Good Thing? The Relationship Between Number of Friends and Interpersonal Impressions on Facebook“. *Journal of Computer Mediated Communication*, vol. 13, n 3, 2008, p. 531-549.

⁸⁶ Nicole Ellison. „Researching Interaction in Social Media: Examining Online and Offline Communication Process in online Dating and Social Network Sites“, *Proceedings of ICWSM*, Washington, 2010.

⁸⁷ Alina Stoica. Thomas Couronne, Jean-Samuel Beuscart. „To be a star is not Only Metaphoric: from Popularity to Social Linkage“, *Proceedings of ICWSM*, Washington, 2010.

За да направят по-голяма своята видимост, потребителите – подобно на малките медии – трябва да изложат самостоятелно изработени съдържания, които придават специфичен колорит на тяхната идентичност. Множество средства на социалната глобална мрежа са били разработени, така че разговорът им да може да достигне свързващите пространства, до които те не биха имали достъп във всекидневния живот. Когато заявяват своите вкусове, коментират написаното от някой друг, отбелязват коментарите или музиките, подават линк към някоя информация, интернавтите разширяват своята зона на видимост и могат по такъв начин да удължат своята мрежа на комуникация. Те се присъединяват към една публика, която географски, социално и културно е доста по-разнородна от обичайното им обкръжение.

Също както руските матрьошки влизат една в друга, потребителите на социалната мрежа съставят периметъра на своята публика чрез последователни разширения. Съобразно платформите и по различен начин те открояват силни връзки (семейство, близки приятели), бивши силни връзки (стари приятели и романтични връзки, намерени отново в социалните мрежи), контекстуални връзки (колеги, приятели от спортния клуб или певческото дружество), случайни връзки (бегли познати или познати на познатите) и виртуални връзки (личности, намерени в нета, които споделят с тях някакъв общ интерес). Макар че не всички са склонни да отстъпят, съществува постоянен натиск върху потребителите да разширят връзките си, примесвайки към „истинските“ приятели такива, които са „интересни“, „полезни“, „специализирани“ или са „източници“ за нещо друго. Надпреварата за „приятели“ се стимулира от брояча, който в една или друга страница на Facebook предлага на хората по нов начин да измерват себе си в търсене на слава. Потребителите обичат да се подиграват на „приятелите, които не са такива“, така че да оценността единственото истинско и автентично приятелство на неколцината избрани. Въпреки това

обаче отношенията на съседство, близост, втора ръка или просто познанство играят решителна роля в немалко аспекти на техния социален живот⁸⁸. Парадоксът е, че колкото повече се умножават прокараните мобилни връзки, толкова повече индивидите ценят идеала за привилегированото и изключително приятелство. Всъщност, нашата идеализация на приятелското чувство само се усилва от разпръскването му в по-сложния, нестабилен и променящ се живот на взаимоотношенията.

Търсенето на разширена видимост върху социалната мрежа въвежда една опортюнистична и дори пресметлива логика вътре в изживяваната социализация. Но в това трябва да виждаме преди всичко разширяване и разнообразяване на сферите на интереси, посредством които индивидите построяват своята идентичност. Ако потребителите предпочитат да се изявяват в отворени или полуотворени пространства повече, отколкото да затварят пространството на разговора в уютно заграждение, то е, защото изграждането на идентичността им минава през признанието на по-различни и разнообразни публикации от някогашните. Отварянето на социалната мрежа към неясното множество от непознати, споделящи общи интереси, е благоприятно обстоятелство човек любопитно да изследва света, като при това умножава възможностите си да изглежда уникален на своите близки.

Ето защо интернавтите правят по-гъвкави границите на своята личност, като променят по стълбицата от личното до публичното онова, което казват пред другите. В блога си, в страницата на Facebook или следата в Twitter те публикуват ту лични неща и разкази от деня, предназначени за техните близки, ту общи неща, които могат да предизвикат интереса на не толкова близки хора. Това систематично колебание между „малък“ и „голям“ разговор, подигравки и политически коментари, лични недомлъвки и

⁸⁸ Melinda Blau, Karen L. Fingerman. *Consequential Strangers. The Power of People Who Don't Seem the Matter...But Really Do*. New York, W.W. Norton & Company, 2009.

актуални информации позволява да се представи цялото разнообразие на техните привързаности. Чрез колебанието контурите на индивида дишат. Той може да се изказва във всекидневието си, да афишира вкусове и кръгове от интереси, но така също може да даде на другите да узнаят за неговата ангажираност, да участва в колективи, да се възмущава високо и силно и т.н. Не са малко участниците в социалните мрежи на Интернет, които не се страхуват да заявят политическите си мнения и да се отъждествят с каузи. Нееднаквото социологическо разпределение на политическата компетентност възпроизвежда своите ефекти на линия. От 33% американци, записани в дигитална социална мрежа, една трета, най-младите и най-устроените, заявяват своите ангажименти в политически или граждански активности⁸⁹. Следователно Интернет позволява да се обогати политическата дискусия на гражданите. Но той също така дълбае разцеплението между тези, които четат, изявяват се и дискутират за политика, и другите, по-малко политизирани, информирани само от телевизиалните медии, които не влизат във виртуалния разговор⁹⁰.

„ПУБЛИКАТА ОТДОЛУ“

Имат ли място тези „отворени“ разговори в публичното пространство? Премахването на преградите в пространството за разговори дава да се видят изказвания, чиято форма и качество често са твърде далеч от всяка обществена загриженост. За някои експозиционизмът на социалната мрежа е белег за отпадане на политическата ангажираност в полза на нарцистичния култ на консуматорството. Според тях еманципаторските възможности на

⁸⁹ Aaron Smith et al. „The Internet and Civic Engagement“, *Pew Internet & American Life Project*, 2009.

⁹⁰ Thierry Vedel. „Internet creuse la fracture civique“, *Le Monde*, 22 juin 2010; Nina Eliasoph. *L'Évitement politique. Comment les Américains produisent l'apathie dans la vie quotidienne*. Paris, Economica, 2010.

тези аматьорски творения биват задушавани от една анестезираща грижа за себе си⁹¹. Тези критики обаче свидетелстват за много ограничено и традиционно схващане на гражданското участие, защото за тях публичното пространство е просто разширение на репрезентативното пространство на правителството и медиите към един избран кръг от просветени граждани. А новите форми на изразяване в Интернет не търсят само да отворят „олигархичното“ публично пространство към периферията на нови говорители. Те умножават и разпределят по друг начин формите на публичното слово, като се наместват в пространства, възприемайки техния специфичен език, които конвенционалната политика доста често не може да признае.

Така една непрестанно разплитана тъкан от микропространства се затяга, тъче и намята върху световната мрежа. Интернетите се хващат за локални и глобални въпроси. Те наблюдават, коментират, дискутират и критикуват хиляди сюжети. Изсипват се без ред въпроси за някой моден певец, за току-що излязъл филм, за готварска рецепта, за технологичен или юридически проблем, за почивки или домашни любимци – за да цитираме само най-популярните теми за разговор. Но това потапяне във всекидневието дава също повод да се подложат на дебат цяла серия от обществени залози: местните политики, сблъсъците за околната среда, неравенството в заплащането, мястото на жените в политиката, конфликтите в училище, несигурността и т.н. С развитието на една култура на ремикса и креативното изопачаване най-вече на основата на видеоматериалите, отстрани и на разстояние от официалната политика се развиват нови начини на изразяване, които иронизират и оспорват⁹².

⁹¹ Както често се случва в дебатите върху начините на популярното изразяване, тази критика може да вземе „консервативен завой (Andrew Keen. *Le culte de l'amateur...*, op.cit.) или „прогресистки“ (Geert Lovink. *Zero Comments: Blogging and Critical Internet Culture*. Londres, Routledge, 2007).

⁹² Laurence Allard. „L'impossible politique des communautés à l'âge de

Това капилярно разсейване на дискусиите създава гъвкава и удивително реагираща мрежа. При известни обстоятелства тя успява да задържи вниманието на интернавтите, за да се оформи един по-устойчив фокус. Така „аперитивите Facebook“⁹³, събития без организатори, събраха близо 6000 души в някои градове на Франция. Те изкристализираха благодарение на ефекта на завъртането, възползвайки се единствено от наслагването в мрежите на контактите, за да направят видима информацията и тя да циркулира чрез рикошет. В дадени контексти същите структури могат да ускорят координираната мобилизация. Протестът срещу войната в Ирак на 15 февруари 2003 г. събра почти 10 милиона души в 600 града по света, като поде в Интернет пръснатите в мрежата щафети от антиглобалистките организации. Тези динамики на обръщението са в подем, когато достъпът до медията е затворен. Също в Интернет и със средството на мобилния телефон през март 2004 г. бяха организирани протестите в Испания, искащи настоятелно да се разкрие истината за атентатите на гарата Аточа в Мадрид (които противно на всякаква логика правителството на Хосе Мария Азнар приписваше на ЕТА⁹⁴).

Благодарение на пропускливите ниши разговорът може внезапно да постигне силна публична видимост. Такъв е случаят с всички свидетелски форми в резултат от присъствието на хора, снабдени с фотоапарати и камери, на мястото на катастрофи или инциденти (например по време на атентатите в Лондон, на цунами в Югоизточна Азия или на взимането на заложници в Бомбай). По напълно неочакван начин влизането на интернавтите в публичното пространство може да става от места с доста ограничена

l'expressivisme digital“, *Sens Public*, n 7-8, 2008, p. 105-126.

⁹³ Покани за събиране на „чашка“, обикновено на голям площад. Властите във Франция обсъждат дали да не въведат забрани за подобни събирания след смъртта на младеж през 2010 г. – Б.пр.

⁹⁴ Manuel Castells. *Communication Power*. Oxford, Oxford University Press, p. 349 и сл.

видимост. Блогът на Alisa Chirapongsge, млада тайландка, пишеща под псевдонима „aka gnarlykitty“, първоначално е място на закачлива дискусия с приятелките, фенки на модата. По време на преврата през 2006 г. срещу Thaksin Shinawatra младото момиче се ангажира в проявите, враждебни към новия режим, и започва да качва снимки на танковете пред двореца на правителството, които биват възпроизведени в целия свят. Отбелязан чрез линк в Уикипедия, нейният блог ненадейно става „световен глас“⁹⁵. По време на израелската офанзива в Южен Ливан палестинските или ливанските блогъри отразяват информации, които не са предмет на медиите: те имат много силен отзвук вътре в самия публичен дебат в Израел⁹⁶. Инструментът, служещ за социалното приобщаване на малка група, се превръща в информационна медия.

Пускането на разговорите в променливо обръщение скъсва с единствено поддържаното и героично схващане за „общественото мнение“. То ни приканва да бъдем внимателни към събирането на определени публики и динамиката, в която се заплитат разговорите, целящи да се разширят, да излязат от затворените места и да спечелят общото внимание⁹⁷. „Публика“ изобщо няма, има публики, които се формират и сдружават в микропространства. Обществената ангажираност вече не изисква човек да „излезе от себе си“, както предполага фигурата на бореца, готов да жертва частния си живот, за да се посвети на общия интерес. Тук ангажираността взема формата на средища, които се съгъстват в зависимост от обръщението, кръговете от интереси, начините на съществуване на интернавтите – такива, каквито се изразяват в текущия им живот в мрежата.

⁹⁵ Clay Shirky. *Here Comes Everybody. The Power of Organizing without Organizations*, op. cit., p. 38.

⁹⁶ Stuart Allan, Elinar Thorsen (dir.) *Citizen Journalism. Global Perspectives*. New York, Peter Lang, 2009.

⁹⁷ Bruno Latour. „Le fantôme de l'esprit public. Des illusions de la démocratie aux réalités de ses apparitions“, préface à Walter Lippman. *Le public fantôme*. Paris, Demopolis, 2008.

Известен е анализът, който през 1901 г. Габриел Тард дава в своя труд *Мнението и Тълпата*⁹⁸: с появата на пресата неговите съвременници се разделят на две според начина, по който изграждат връзките помежду си: чрез разговор и чрез отъждествяване с определена публика. Първият начин се развива във взаимодействията лице в лице, докато вторият свързва личностите от разстояние посредством мненията, които имат относно обществените събития. Новото в Интернет е, че обществените мнения се обединяват, тръгвайки от обикновените разговори, и че за тълпите е станало по-лесно да се превърнат в публикации, без да минават през традиционните посредници.

„АВТЕНТИЧНО“ ИНФОРМИРАНЕ

Промяната засяга също работата на професионалистите в информирането, когато поемат риска да действат он-лайн общо с техните публикации, както е в Rue89 или Mediapart. Журналистите, предприели такъв опит, бързо биват въввлечени в гъмжащото и често дестабилизиращо цяло на дискусиите с тези, които ги четат, критикуват, поздравяват или съветват. В този случай тяхното писане се поставя по-малко под контрола на редакцията им и повече под надзора на публиката⁹⁹. Това отместване допринася да се разхлабят форматите на информационното писане. Тъй като са в директна връзка със своите читатели, журналистите си дават правото да казват „аз“. Появата на съобщение, произтекло от разговор, в информационното писане се свързва тясно с тенденциите, които преди това разгледахме за мрежата в светлосянка. За да се професионализира, журналистиката е трябвало да се бори срещу партизанщината и субективността, най-вече различавайки

⁹⁸ Gabriel Tarde. *L'Opinion et la Foule*. Paris, Felix Alcan, 1901; Paris, PUF, 1989.

⁹⁹ Jacob Boczowski. „Ethnographie d'une rédaction en ligne argentine. Les logiques contraires de la production de l'information chaude et froide“, *Réseaux*, n 160-161, 2010, p. 43-78.

грижливо фактите от коментарите. Но формата на субективност, която журналистиката посреща в разговорите на интернаутите, се характеризира не толкова с идеологически отпечатък, колкото с търсенето на своеобразна искреност и прозрачност пред лицето на публиката.

Настоятелното искане за автентичност в дигиталния информационен свят говори за криза в дистанцираното журналистическо писане. Професионализираната до крайна степен журналистика се задължава към безпристрастност, неутралност и самоконтрол. Хвърляйки се в Интернет, много журналисти свидетелстват за факта, че са могли да разхлабят „студентите“ правила за дистанциране на журналистическата деонтология¹⁰⁰. Освобождаването на журналистическото слово позволява да се обновят формите на писане и начините, по които се поднася информацията: кратка и хаплива гледна точка, мултимедиен patchwork, документално допълнение за експертен прочит на темата, разказ в Twitter за събития като процеси, пресконференции или интервюта. Личността на журналистите се вижда много по-явно в мрежата, защото те трябва и много по-индивидуално да поемат отговорността за написаното. Те споделят своите съмнения, своите уверености, своите източници или мнения. Работата им е на показ пред другите. Показването на собствената личност е част от общия процес, при който се търси признание, като същевременно се засилва контролът, упражняван от журналистите върху работата на всеки един от тях.

Но дистанцираното журналистическо писане се основава също върху идеята, че само онова, което представлява явен обществен интерес, трябва да бъде направено видимо. В този контекст е нормално от публиката да се скриват кулисите на политическите сцени, говоренето на ти между публичните личности

¹⁰⁰ Cyril Lemieux. *Mauvaise presse. Une sociologie compréhensive du travail journalistique et de ses critiques*. Paris, Editions Métailié, 2000.

и журналистите и по-общо – цялото „*off*“, което допуска поставянето на дадена информация. Когато информацията се пише в реалното време на разговорите, разпределението между кулиси и сцена губи значение. Развитието на леките видеосредства, преследването на свежа информация, отразяването на събитията в реално време и търсенето на непрофесионални източници на информация спомага да се разшири пространството на показването, правейки все по-банални „недискретните положения“, в които личностите биват хващани в повече или по-малко частни контексти. Доколкото мрежата позволява достъп до твърде интимни говорения, социалният живот става по-прозрачен за работата на журналистите. Някои сцени от кулисите могат да бъдат изнесени под светлините на актуалността. Много повече от блогърите самите журналисти допринасят за премахването на разделението с мотива, че не е естествено, не отговаря на очакванията на една зряла публика и служи да се прикриват зловредни сблъсъци. Бариерата на *off* не е изчезнала; станала е по-крехка.

Въпреки това рискът от тази разговорна информация остава: тя е субективна и се води от настроеността на деня или от стратегиите, вдъхновени от новите техники на маркетинга. Някои черти на информацията в Интернет доказват тези тенденции: надпреварата за потвърждаваща информация, безкрайният интерес на блогърите към хапливи анекдоти, умножаването на съжденията от типа „не ми е по вкуса/по вкуса ми е“ спрямо личности и звезди, трескавото разпространение на слухове, нарцистичните караници на потребителите на Twitter и т.н. Субективизирането в журналистическото писане обаче не къса с най-доброто в правилата за дистанциране. Защото, ако условията, при които се излъчват информациите, се разхлабват, то контролът на тяхното възприемане чрез критичното общуване на интернаутите се затяга. Обръщението на неверни информации в зоните на висока видимост в Интернет е много рядко явление, освен когато традиционните

медии сами създават тази видимост, като карат мрежата да говори, за да се разтоварят от собствените си деонтологични отклонения. Все по-често се чуват журналисти, които посочват: „В мрежата четем, че...“. Този навик би могъл да се генерализира.

Независимо от всичко множеството на боравещите с информация – от професионалиста до аматьора – упражнява стриктен контрол върху информациите на другите и често тъкмо в мрежата най-бързо се появява критика на традиционната публична информация и опровержение на някои слухове или измислици. Например интернаутите проведоха най-достоверното контраразследване, за да докажат, че Никола Саркози не е могъл да бъде, както той претендира, в Берлин вечерта при падането на стената. В Съединените Щати блогърите предизвикаха оставката на Дан Рейтър от CBS, доказвайки, че документите, приведени в един репортаж от „60 минути“ с цел да се установи, че Джордж Буш не е изпълнил военните си задължения, са били фалшиви. И е безспорно, че за цяла серия от досиета на публичната политика, изискващи задълбочена експертиза, днес в блогосферата се откриват далеч по-точни, по-добре документирани и интерпретирани данни, отколкото в традиционните медии. Размитата граница между сцена и кулиси освобождава също техники на разкриване, които са в центъра на всяка разследващата журналистика. Сайтът WikiLeaks например позволява анонимно да се направят публично достояние (и следователно да са на разположение за критични действия) „изтичания“ от официални източници или информации на дисиденти, живеещи в страни, където има контрол върху информацията.

Определянето на гражданския свят вече не принадлежи само на професионалистите, които са си дали деонтологични правила и правила за писане, за да предпазят читателите си от информации, които няма защо да узнават. Не без риск новите форми, които възприема писането в Интернет, изграждат хипотезата,

че гражданските принципи достатъчно са усвоени от блогърите аматьори и публиката, така че журналистите няма защо да се крият зад дистанцираното писане. Виртуалното писане на информация почива върху облога, че професионалистите, както и непосветените могат да пишат „по-субективно“, защото отсега нататък критичната дистанция създават тези, които ги четат.

Четвърта глава

Политическата форма на интернет

Какъв вид политика и какъв рационален дебат могат да изплуват от такъв базар? Какъв смисъл предлага роенето на заплетени разговори, отразяващо склонността на индивидите да се показват? Къде са центровете за взимане на решение, представителите и организирани групи? Погледнат от гледната точка на традиционното публично пространство, Интернет прилича на „Вавилонска кула“¹⁰¹. Шумящ, многословен, неуправляем, този лабиринт непрестанно се вълнува от полемики и слухове.

Отговорът, който дават интернавтите на подобно обвинение, е самоорганизацията. Те претендират, че сами управляват безредието по хоризонтален и децентрализиран начин. Поддържайки решително отворени границите за участие, те почитат идеала за равенство, който отхвърля *предварителното* съмнение в качествата на личностите. Благодарение на своята активност и взаимно цитиране в Мрежата те правят достъпни някои информации и скриват други, така че да подредят всичко по степен на видимост¹⁰². Като се контролират и критикуват взаимно, те претендират, че поддържат живи едромашабни колективи, без да се създава централна власт. Те систематично дават предимство на споделянето, поставят в пълно разположение на колективите

¹⁰¹ Yochai Benkler. *La Richesse des réseaux*, op. cit.

¹⁰² David Weinberger. *Everything is Miscellaneous. The Power of New Digital Disorder*. New York, Times Book, 2007.

новите дигитални блага, които, бидейки общи и произведени от всички, не принадлежат на никого. Това поведение се корени в духа на първите създатели на Интернет. А принципите им нямат нищо общо с наивното мечтателство, защото са били изведени много високо в гигантските начинания като свободното осигуряване Уикипедия, *Open Directory Project*, лицензите *Creative Commons* или правилата за управление на *Internet Engineering Task Force* (IETF), международната, неформална и отворена група, която създава по-голяма част от техническите стандарти на Интернет¹⁰³.

Въпреки това, тенденцията към масовизация отслабва тези принципи заради все по-тесните връзки на взаимна обвързаност между мрежата и институциите на традиционното публично пространство (медии, партии, компании и т.н.). Намирайки се в центъра на трансформациите в медиите, политиката и търговията, Интернет трябва да се съобразява с интереси и ценности, които противоречат на неговите основаващи идеали. Интернет често бива обвиняван, че подрива основите на културните и информационните индустрии (в рамките на дебата върху свободното ползване например), но Интернет е също жертва на действащи сили и логики, които се завръщат насилствено в неговото пространство и от които мрежата би искала да се освободи. Ето защо е необходимо да се види с какво точно се характеризира политическата форма на Интернет, за да се открият напреженията, на които днес тази форма е подложена.

ПРЕДПОСТАВКАТА ЗА РАВЕНСТВО

В Уикипедия никой не може да се позовава на своя статусен авторитет, за да блокира дадено съдържание или, обратно, да го публикува. В дебат относно редактирането на стагията „Хигс бо-

¹⁰³ Christophe Lejeune. *Démocratie 2.0. Une histoire politique d'Internet*. Bruxelles, Espace de libertés, 2009.

зон“ един физик с име не може да претендира за повече влияние пред студент, само като размахва дипломите си, своята известност или публикации. Ще трябва той сам да участва в редактирането на статията, ще трябва да аргументира, да обяснява основанията си и в публична дискусия да покаже грешките на студента. Още щом има усилие за участие, нищо или никой не може да изключи никого от Уикипедия. Дискусионни форуми и wiki-сайтове често тласкат твърде далеч „предпоставката за равенство“, която визира демократичният идеал, когато противно на всяко разпределение изисква „дела на лишените от дял“ в пространството на публичното слово¹⁰⁴. Авторитетът на заеманото положение като такова получава твърде слаба легитимност. Предпоставката за равенство обаче не е, както в изборния процес, полезна фикция, предназначена да замаскира и изолира социо-икономическите характеристики на индивидите с цел да се произведат равен брой мнения.

Предпоставката за равенство цели участниците да бъдат оценявани само въз основа на това, което правят, създават и казват. Етиката на хакерите винаги изисква да се спазва този принцип: за един хакер „трябва да се съди според това, което прави, а не според фалшиви критерии като дипломи, възраст, раса или социално положение“¹⁰⁵. Интернет въплъщава по особено чувствителен начин тази демократична идеализация, която приканва всеки да задейства своите компетенции, независимо колко са разнообразни и неочаквани. Много либерално подобна повеля оценностява индивидуалната отговорност. Както при всяка мрежова форма, насърчаването на действащите може да доведе до изключване. Подвижните дисквалифицират неподвижните. Чевърстите заобикалят заседналите. Но има също риск интригантите да си присвоят пространството на съзнателните и

¹⁰⁴ Jacques Rancière. *La Mésentente. Politique et philosophie*. Paris, Galilée, 1995.

¹⁰⁵ Steven Levy. *Hackers. Heros of the Computer Revolution*. New York, Dell Book, 1985, p. 43.

скромните майстори. Свойствена за световите, организирани в мрежа¹⁰⁶, тази тенденция толкова дълбоко се е сляла със самата инфраструктура на формите на ангажираност в Интернет, че нейните последици рядко биват подчертавани. Кой наистина забелязва, че всяка покана за активно участие съдържа сама по себе си дисквалификация на мълчаливите и пасивните? Зад демократичния хоризонт на „всяко участие“ се възпроизвеждат разделенията, чийто източник е неравното разпределение на социокултурните капитали.

Корективът, предлаган от Интернет за тези скрити неравенства, е да се разшири понятието за участие към форми на изразяване, които са много по-малко социално и културно взискателни. Развивайки широка гама от функционалности, които позволяват на възприемащия да се изяви, Интернет реабилитира малки, незначителни и мърморещи форми на участие. Да се гласува върху статия или видео, да се натисне бутона „I like“ на Facebook, да се остави „горещ“ коментар на страницата на някой музикант в MySpace, да се пренасочи връзка в Twitter – всичко това са дори минимални форми на участие в йерархично устроените информации на Интернет. Развитието на участието от типа „натисни копчето“ е неотделимо от масовизацията на употребите и предизвиква множество дебати у потребителите от първото поколение, които не без основание виждат в това следствие от търговската колонизация и логиката на аудиторията при традиционните медии. Но обезценяването на тези действия с мотива, че не са на същото изискано ниво като традиционните форми на дебата, е само елитарен и консервативен начин да се затвори вратата на новите публики в Интернет. Много по-важно е да се запази верността към духа на начинателите и същевременно да се толерира (дори да се мултиплицира) много голямо разнообразие от определения за личностни качества, за да се избегнат формите

¹⁰⁶ Luc Boltanski, Eve Chiapello. *Le Nouvel Esprit du capitalisme*, op. cit.

на символна дисквалификация, които са разделили културните и народните публики в традиционното публично пространство.

СИЛАТА НА СЛАБИТЕ СЪТРУДНИЧЕСТВА

Интернавтите „влизат“ в Уикипедия, без да се замислят. Те поправят някоя правописна грешка, която ги изнервя, добавят в преценената от тях като непълна или погрешна статия параграф върху сюжет, който с гордост смятат, че познават. После, загрижени за съдбата на написаното, започват диалог с другите сътрудници на статията, бдят ревниво за поправките и започват да изучават правилата за писане на енциклопедия. Някои продължават с други статии, привързват се към работата на даден тематичен портал и се нагърбват с колективните интереси на енциклопедията. Тогава усещането, че си станал „уикипедист“, се явява завършек в линията на ангажимента, който отначало не е бил мислен по такъв начин¹⁰⁷.

„Общностите“ на Интернет са избирателни. Те не приличат по нищо на селския или племенния образ, който някои търсят да съживят, използвайки комунитарното название, така че да придадат душа или териториална вкорененост на виртуалните колективи. Те се представят по-скоро като резултат от съвкупни индивидуални действия, които в началото съвсем не са се водили или малко са се водили от колективно чувство. Следователно интернет общностите не произлизат от традиционния модел на общността по съдба, идентичност или принадлежност. Повечето големи колективи в Интернет са следствие от непредвидени взаимодействия и тяхна предпоставка е желанието на индивидите да покажат своята идентичност, вкусове или дейности. Други се хващат за предложените от показва възможности, за да влязат в контакт с индивидите и да ги ангажират в „слаби“ сътрудничест-

¹⁰⁷ Susan Bryant et al. „Becoming Wikipedian: Transformation of Participation in a Collaborative Online Encyclopedia“, *Proceedings of GROUP 2005*, ACM Press, New York, 2005, p. 1-10.

ва¹⁰⁸. Така фотографи любители, които снимат наблюдаващите камери в техния град, се организират на международно ниво и качват снимките в Flickr, като ги отбелязват и създават световен регистър на недискретните камери. Някои от тези хора, които просто са граждани и са чувствителни към диалектиката на свобода и сигурност, се ангажират в борба заедно с други. Само в много редки случаи обаче, след дълга работа по заздравяване и засилване на връзките и ценностите, тези „слаби сътрудничества“ могат действително да станат силни и да придобият ресурсите и средствата за действие подобно на колективите в реалния свят.

Този начин за изграждане на колективи може да изглежда крехък и неорганизиран. Претенцията да се създават групи при всеки конкретен случай на доброволна и избирателна основа, в полза на самоограничаваща се и точно определена мобилизация представлява границата на повечето колективни действия, които използват световната мрежа като опора. Би било неефективно обаче тези неустойчиви и течливи¹⁰⁹ ангажименти да се противопоставят на „истинските“ ангажименти, за които се смята, че са структурирани и трайни. Реалните практики показват съвсем различно лице. Най-конкретните и най-ефикасните форми на ангажираност като Мрежата Образование без граници (RESF) или мобилизацията срещу закона Хадопи постигат успех, след като работят последователно, за да обвържат и координират начините на ангажираност в Интернет (често разнородни и много на брой) и ангажираността на индивидите в реалния свят.

Една единствена лична страница на преподавател по управление на икономиката в Марсилия става точката, която събира на линия противниците на конституционния договор за Европа по време на референдума през май 2005 година. Истински „Дон Кихот на „не“, Етиен Шуар не е истински борец и не разполага

¹⁰⁸ Christophe Aguiton, Dominique Cardon. „The Strength of Weak Cooperation: An Attempt to Understand the Meaning of Web 2.0“, *Communications & Strategies*, n 65, 2007, p. 51-65.

¹⁰⁹ Zigmunt Bauman. *La Vie liquide*. Rodez, Le Rouergue/Chambon, 2006.

с особена видимост. Но след като борещите се запознават с неговия аргументиран и критичен прочит на конституционния текст, същият този текст бива препредаван чрез rezo.net и списъците за разпространение на Attac, преди да се завърти много активно в мрежата. Текстът отваря цял кръг дискусии, в които взимат участие политици, икономисти, специалисти по конституционно право, интернавти и противниците на договора. По интерактивен начин самият Етиен Шуар внася поправки в своята аргументация в зависимост от отправените към него критики и този процес допринася да се допълни отзвукът от неговите предложения и тяхното обръщение в Мрежата. Макар и да не можем да вменим на Интернет вината за негативния вот на французите по време на референдума, този вид процес, който тръгва от множество неопределени точки в мрежата, очевидно представлява нова динамика в полето на политическите практики. Противниците на договора откриват в него начин да се чуе глас и аргументация, които не са имали място в дневния ред на традиционните медии¹¹⁰.

ОТ ДЕМОКРАЦИЯТА НА ПРИЧАСТНОСТ КЪМ ДЕМОКРАЦИЯТА НА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Интернавтите рядко дебатираат по команда. Начинът, по който се заемат с информацията, за да лансират разисквания и да организират мобилизации, най-често остава непредвидим. Това изработване на колективи „отдолу“ прави трудно и малко ефикасно въвеждането на онлайн средства за консултиране, вдъхновени от логиката на причастната демокрация¹¹¹. Формите на гражданското разискване, инициирани в мрежата от публичните

¹¹⁰ Guilhem Fouetillou. „Le web et le traité constitutionnel européen. Ecologie d'une localité thématique compétitive“, *Réseaux*, n 147, 2008, p. 229-257.

¹¹¹ Loic Blondiaux. *Le Nouvel Esprit de la démocratie. Actualité de la démocratie participative*. Paris, Seuil/La République des Idées, 2008.

институции, се оказват по-скоро разочаровани. Те успяват да мобилизират едва малка част от силно пристрастни граждани. Дори когато толерираат излизането на дебата извън първоначалните му рамки, ефектът е относително слаб. Националната комисия за публичен дебат (CNDP) лансира он-лайн обсъждане къде да бъде третото парижко летище, но участниците отказаха да отговорят на въпроса, за да се запитат дали само по себе си изграждането на трето летище е уместно. Твърде иронично те критикуваха самите основания на обсъждането, насочено към тях¹¹². Повечето от виртуалните дебати по въпроси на обществото, околната среда или технологиите, често организирани с най-добрите намерения на света, много бързо срещнаха своите граници¹¹³.

Трудността се дължи по-специално на начина, по който се образуват колективите в Интернет. Трудно е да се събере общество от ангажирани граждани, които имат отношение и предварително споделят общи ценности, за да участват в тематичен дебат. Търсенето на участие се схваща по-често като проба, която се организира около дадено предположение, позволяващо да се действа и сътрудничи. Много по-гъвкава и самостоятелна, тази форма на участие не се стреми да влезе в дебатите под шапката на институциите, а организира зони на експертиза или зони за дискусия от страни на институциите и дори против тях. При това положение институциите не трябва да се стремят нито да инициират, нито да ръководят дебата, а могат само да направят по-лесни условията, при които интернаутите могат да създават свой собствен дебат.

Такъв е смисълът на искането, което днес движи Интернет в борбата за „освобождение на публичните данни“. Движението за „отворени данни“ (*open data*) стана много видимо в Съеди-

¹¹² Laurence Monnoyer-Smith. „Etre créatif sous la contrainte. Une analyse des formes nouvelles de la délibération publique: le cas DUCSAI“, *Politix*, n 75, 2006, p. 75-101.

¹¹³ Nicolas Benvegno. „Le débat public en ligne. Comment s'équipe la démocratie dialogique?“, *Politix*, n 75, 2006.

нените Щати вследствие избора на Барак Обама посредством инициативата *Government 2.0*, която изрично предписва на администрациите да предоставят на обществото суровите данни, с които разполагат. Движението се развива в повечето западни демокрации, окуражавайки правителствата и администрациите, но така също институциите и фирмите да правят достъпни сведенията от дейността на парламента, сключените търговски договори, статистиките за транспорта, здравето, околната среда, правосъдието и т.н. Като прави по-прозрачна работата на администрациите и фирмите, достъпът до обществените данни не предопределя начините, по които интернаутите, асоциации, но също фирми и лобита могат да си послужат с тях. С либерален аргумент и либертарианска цел движението на „отворените данни“ се отнася с недоверие към способността на представителите да водят дебат с гражданите и подтиква гражданите да се възползват от отварянето на данните, за да ги визуализират, както сметнат за добре, да ги групират в зависимост от тяхното питане, да ги съпоставят съобразно собствените си разследвания.

Тази „кооперативна демокрация“¹¹⁴ изразява схващането за информационните средства, благодарение на които се събират отворени данни. Развит от британска неправителствена организация, сайтът *theyworkforyou.com* позволява на интернаутите да узнаят това, което техният местен или национален представител мисли по един или друг въпрос. След като въведе пощенския си код, потребителят започва да излага мнението си върху дадена тема, преди да открие мненията на своя кмет или избран депутат. За да постигне това, сайтът е събрал огромна база данни от публични програми и декларации. Във Франция сайтът *nos-députés.fr*, изграден на основата на данни, направени публично достояние от Националната асамблея, позволява дейността на даден депутат

¹¹⁴ Beth Simone Noveck. *Wiki Government. How Technology Can Make Government Better, Democracy Stronger, and Citizens More Powerful*. Washington, Brookings Institution Press, 2009.

да се знае в най-малки подробности. Sourcemap, една оригинална инициатива, лансирана от MIT, кани интернаутите, експертите на индустриалния свят и асоциациите за околната среда да споделят техните данни относно състава на производствените продукти, като визуализират върху карта преноса на необходимите за тяхната изработка съставки, както и техния въглероден отпечатък. Движението за по-голяма прозрачност в дейността на обществените институции се свързва със същата динамика, която кара интернаутите да излагат на показ частния си живот в полусветлите зони на мрежата. Отгоре и отдолу освобождаването на информации не без известен риск позволява на интернаутите да се самоорганизируют, за да произведат колективни и критични форми от нов вид.

ДОБРОДЕТЕЛИТЕ НА САМООРГАНИЗАЦИЯТА

За много от забързаните коментатори страниците със статии са единственото видимо лице на Уикипедия. Когато те не са редактирани от достатъчен брой сътрудници, стават лесна мишена за упреци в несъвършенство, непълнота или грешки. Но уикипедистите¹¹⁵ не се задоволяват да пишат енциклопедия отворено и съпричастно. Те дискутират, карат се, договарят се и се съгласяват в отделението „Беседа“ на всяка статия. Поправят се и се опровергават в страниците „История“. Наблюдават и предотвратяват с помощта на „Страниците за наблюдение“. Аргументират, гласуват и постановяват върху „Страниците за изтриване“ и сигнализират „уикипатрулите“, когато има нужда от медиация за разгорещените дебати. Ако пък не постигнат съгласие, тогава отнасят спора до „Арбитражния комитет“. Най-дръзкото нововъведение на Уикипедия несъмнено се дължи не толкова на съпричастното писане, колкото на тези взаимно предприемани процедури на

¹¹⁵ В българската Уикипедия участниците се наричат уикипедианци. Тук предпочитаме „уикипедисти“ по аналогия с Енциклопедия – енциклопедисти. – Б.пр.

наблюдение и санкциониране. Това позволява на общността да бди за достоверността на статиите, без да установява център на издателския авторитет¹¹⁶.

Ако искаме да разгледаме позитивно наблюдението, в което участват всички потребители, като бдителност и грижа за общото благо, то ще признаем, че то заема ключово място във формирането на критично и дискусивно пространство; надзорът също така действа като особено силна колективна регулация на поведението¹¹⁷. Гениалното ръководство на Уикипедия е изцяло центрирано около идеята, че управлението на конфликтите при издаването трябва да се регулира децентрализирано, между самите редактори, върху страницата за дискусия по всяка статия. В това тя прилага един от принципите на саморегулираното управление на общите блага, според което местният контрол е по-ефикасен от монополизираната власт на надзор и санкциониране¹¹⁸. Като обсъждат статия по статия, потребителите упражняват един върху друг децентрализиран надзор. Сгрешилият не е „наказан“, но използва сигналите, които му отправя общността, за да научи, да поправи своето поведение и да усвои общите правила. Когато се използват на много ниско ниво, леко и публично, надзорът и санкцията укрепват връзките на доверие и ценностите на общността. Те подхранват атмосфера на дискусия, в която критичната бдителност е насочена към търсенето на съгласие.

Защото регулирането на Уикипедия е по същество процедурно. Тя винаги отхвърля неудобните последствия от взето решение по повод на самото съдържание на статиите. Участниците се обвиняват взаимно, че заобикалят правилата при създаването на знание (статия без източници, непълна, извън периметъра

¹¹⁶ Dominique Cardon, Julien Levrel. „La vigilance participative. Une interprétation de la gouvernance de Wikipedia“, *Réseaux*, n 154, 2009, p. 51-89.

¹¹⁷ Pierre Rosanvallon. *La Contre-Démocratie. La politique à l'âge de la défiance*. Paris, Seuil, 2006.

¹¹⁸ Elinor Ostrom. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. New York, Cambridge University Press, 1990.

на енциклопедията, пристрастна и т.н.), но не спорят върху самото знание. В действителност, не е възможно за една толкова отворена общност да предпостави съществуването на предварителен консенсус между нейните членове, който би позволил да се взимат решения относно съдържанието на Енциклопедията. Впрочем, уикипедистите са възприели полифонично определение на истината: изправени пред толкова различни интерпретации (върху един и същи факт, личност, понятие и т.н.), те трябва да представят и да уравнишат помежду им в статията множеството версии, ако тези версии отговарят на достоверни източници. В основата на онова, с което се ангажират уикипедистите, е най-напред привързаността към правилата на писане и поведение на енциклопедията. „*Wikilove*“ – така, верни на своя неподражаем стил, уикипедистите наричат уважението си към общите правила и своята отвореност за дискусия.

Уикипедия представлява най-мощният и най-успелият опит във формите на управление, които допуска и насърчава Интернет. Там се откриват основните черти от живота на общностите на свободния софтуер, от организацията на кооперативни сайтове, като *Slashdot*, *Digg* или *OpenStreetMap*, както и от функционирането на главните общности, които осигуряват техническото управление на Интернет (*IETF*, *W3C* и *ICANN*). Но тази форма на организация в мрежи днес все повече присъства в цяла серия реални групи. Същите логики движат развитието на големи транснационални сдружения, които през последните десет години бяха изградени със специфични цели, като Междуправителствената група на експертите по промяна на климата (*GIEC*), движението за забрана на противопехотните мини, за премахването на дълга в страните от Юга или антиглобалистичното движение. Всички тези транснационални обединения на организации и индивиди не биха съществували без Интернет. Те прилагат неговите гъвкави форми на процедурно управление и освен това възприемат най-характерните свойства на новите форми на политическия

активизъм: организации с отворен периметър, които подслоняват разнообразни профили на ангажираността, създават благоприятни условия за множествена принадлежност, имат слаба централизираност и начини на действие със силно изразено символно значение. От предложението на Даниел Кон-Бендит екологията да се организира като кооператив по „модела на свободния софтуер“ до действията на *Stopub* или на Доброволните косачи¹¹⁹ става дума за една и съща промяна в отношението към социалната и политическата организация.

Тя има три характерни черти. На първо място, периметърът на тези колективи е относително размит и затова нивата на ангажиране вътре в тях силно варират. Отслабените граници на колектива са следствие от разнородния състав на участниците, от ниските такси за влизане и от разнообразието на критериите за принадлежност. На второ място, тези колективи отказват да бъдат представлявани от център. Антиглобалистичното движение обединява най-различни организации, като се почне от хуманитарните неправителствени организации (*ONG*) и се стигне до най-радикалните групи, като едни до други се нареждат международните федерации на селските производители и гей и лесбийските общности, движенията на хората без документи и католическите асоциации и т.н. Немислимо е толкова хетерогенен колектив да делегира на някое представително тяло правото да говори от негово име. Въпреки това, хилядите международни организации са съумели, и то особено в Интернет, да намерят общи правила за функциониране и взаимодействие, позволяващи да се усъвършенства програмата на световните социални форуми¹²⁰.

¹¹⁹ Протестно движение във Франция срещу опитите с генномодифицирани култури. – Б.пр.

¹²⁰ Christophe Aguiton, Dominique Cardon. „De la coopération à l'agglutination. Culture participative et formes organisationnelles des forums sociaux“, in Catherine Neveu (dir.). *Cultures et Pratiques participatives. Perspectives comparatives*. Paris, L'Harmattan, 2007, p. 55-74.

КОНГЛОМЕРАТИ И КОНСЕНСУС

Третата характеристика е, че повечето процедурни решения в тези големи колективи взимат формата на консенсус. Консенсусът по нищо не прилича на комунитарния идеал, който цели единодушие. Той е резултат от компромис между различните участващи, които се стремят да тласнат възможно най-далеч своите интереси, като същевременно спазват рамката на общите процедури по съвместното действие¹²¹. В Интернет не се гласува. Много надежди бяха вложени в идеята, че Интернет може да обнови избирателния процес, като допусне един вид пряко консултиране на репрезентативна основа. Така мрежата на мнението би оживила една в по-голяма степен последователна и близка до гражданите демокрация. Въпреки това всички опити в тази посока се оказаха по-скоро разочароващи¹²². Освен трудността да се гарантира абсолютна сигурност на вота, всъщност неадекватна се оказва идеята да се изкопират в Интернет процедурите на репрезентативната демокрация. Интернет е пространство на обмен и множествена идентичност, затова не прилича на електронно население, което се състои от единици, можещи да бъдат идентифицирани и изброени.

В степента, в която Интернет е територия без граници, която не страда от липса на ресурси, в него могат да съществуват разнообразни мнения, без те да налагат грижата да се взима каквото и да е решение. Вътре в големите он-лайн колективи взимането на решение се опира върху процедурни нагласи, които понякога са изключително сложни: отворена система за консултиране, техника за йерархизация на аргументите, търсене на медиатори за отстраняване на конфликтите, насичане на общия залог на

¹²¹ Philippe Urfalino. „La décision par consensus apparent. Nature et propriétés“. *Revue Européenne des Sciences Sociales*, n 136, 2007, p. 47-70.

¹²² Thierry Vedel. „L'idée de démocratie électronique. Origines, visions, questions“, in Pascal Perrineau (dir.). *Le Désenchantement démocratique*. La Tour d'Aigues, Editions de l'Aube, 2003, p. 243-266.

множество въпроси, така че да се формулират локални съгласия, систематична реклама на дебатите и т.н. Тези техники за формиране на консенсус облагодетелстват най-активните и най-ангажираните в общността. Компромисите не отразяват мажоритарните мнения на едно малко вероятно „репрезентативно население“. Те свидетелстват за отношенията на сила между най-активните групи, дори ако нерядко „малките“ актьори успяват да бъдат чути в името на интересите на малцинствата. Несвършващите дебати на Уикипедия, на общностите на свободния софтуер или на World Wide Web Consortium (W3C), неправителствения организъм, основан от Тим Бърнърс-Лий, който определя стандартите на световната мрежа, показват, че силата на групите, оказващи натиск, зависи до голяма степен от авторитета, който са успели да придобият при предишни свои ангажименти. Тогава на най-важните и централни действащи лица се дава значителна власт да ориентират решенията.

При тези форми на самоорганизация понякога се появяват доста проблематичен тип авторитет и тип управление. Те най-напред въвеждат нестабилност в правилата, по които общността функционира и взима решение. След това създават благоприятни условия за установяване на неравенства между най-активните и другите. Накрая пораждаат процедурна бюрокрация, която изглежда трудно поносима, особено на новопристигащите¹²³. Заплахата на разклонената вила (*fork*), тоест рискът общността да се раздели според различните форми на управление, присъства навсякъде – най-вече в света на свободния софтуер, но и по-общо, като цяло при он-лайн общностите.

¹²³ Mathieu O'Neil. *Cyberchiefs. Autonomy and Authority in Online Tribes*. Londres, Pluto Press, 2009.

ПОЛИТИЧЕСКИЯТ ЖИВОТ В ИНТЕРНЕТ

Не е чудно, че първите политически актьори в Интернет са били не тъй вертикалните и най-слабо структурираните групи. Сапатисткото движение¹²⁴ развихри въображението в Интернет, за да свърже борците от цял свят и да ги покани на маскираните срещи в Лакадонската гора по време на Интергалактичните срещи през 1996 година¹²⁵. В началото, когато Интернет стига до широката публика, във Франция движенията на „обезправените“ (без документи, безработни, бездомни), синдикатите като SUD и асоциациите като Act Up и Attac използват масово мрежата, за да се организират, по-специално посредством списъците за разпространение¹²⁶. Политическите организации и синдикалните центри навлизат в Интернет по-късно. Те осигуряват вертикално разпространение на информацията сред техните привърженици, без реално да успеят да ги накарат да дебатира на линия¹²⁷.

Партийните сайтове трудно се налагат в Мрежата и това за пореден път се дължи на естеството на разговорянето, присъщо за политическите форми на Интернет. Динамиката на политическия Интернет се определя наистина много повече от блоговете на политическите мъже или жени, или пък от сайтовете, лансирани в кампаниите на кандидатите, отколкото от сайтовете на самите партии. Индивидуалното говорене бързо се изяви като доказателство за искреността на политическите дейци в Мрежата. Политическите блогъри, които успяват да придобият видимост

¹²⁴ Сапатистката армия за национално освобождение е революционна инициатива в Мексико, социално движение на бедните с антиглобалистична и антинеолиберална насоченост. Лакадоните са малка група наследници на майте в югоизточната част на Мексико. – Б.пр.

¹²⁵ Benjamin Ferron. „Des médias de mouvements aux mouvements de médias. Retour sur la genèse du „Réseau intercontinental de Communication Alternative“ (1996-1999)“, *Mouvements*, n 61, 2010, p. 108-120.

¹²⁶ Fabien Granjon. *L'Internet militant. Mouvement social et usages des réseaux télématiques*. Rennes, Apogée, 2001.

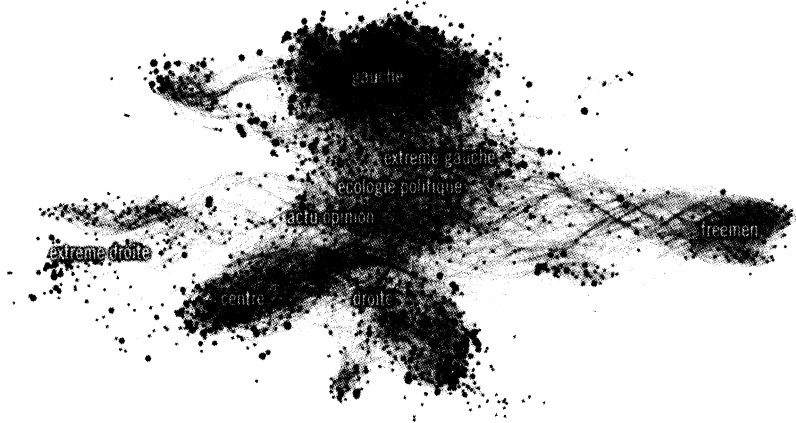
¹²⁷ Fabienne Greffet, Stéphanie Wojcik. „Parler politique en ligne. Une revue des travaux français et anglo-saxons“, *Réseaux*, n 150, 2008, p. 19-50.

в Мрежата, са винаги тези, които се ангажират активно в разговорната игра с други политически блогъри от техния лагер или от опозицията. Те знаят, че преди да привлекат към себе си, трябва да влязат в контакт с другите интернавти, за да създадат пространство на разговорната връзка.

Политическата блогосфера рисува върху Мрежата собствена информационна територия. Мнозина наблюдатели бяха обезпокоени от рисковете за „балканизация“ на политическата дискусия в Интернет. Според тях мрежата би могла да създаде условия за сближаване между подобни, насърчавайки формирането на непроницаеми и сектантски кръгове от сайтове и блогове, изразяващи едно единствено мнение¹²⁸. Политическото разсъждение би било още възпрепятствано от предпочитанието към медиите от собствената политическа тенденция¹²⁹. Освен факта, че мрежата не е „сегментирана“ повече, отколкото действителният живот, това явление реално се наблюдава само при групите с екстремистки възгледи, които се изолират в някакво „между нас си“. В замяна на това за централно организирани места в политическото пространство се наблюдава, че сайтовете от един и същи политически цвят са свързани помежду си с гъста мрежа от разговори, но че тази поларизация протича на фона на взаимодействието между противоположни политически семейства (вж. фигура 2). В мрежата, както и в реалния живот, политическият живот е въпрос на борба. Трябва да се провокира дебат с противниците, за да се създаде или подсили привързаността в собствения лагер.

¹²⁸ Cas Sunstein. *Republic.com*. Princeton, Princeton University Press, 2002.

¹²⁹ Azi Lev-On, Bernard Manin. „Internet: la main invisible de la délibération“. *Esprit*, N 5, 2006.

Фиг. 2. Картография на политическата блогосфера във Франция по време на президентската кампания от 2007 г. (Източник: Linkfluence)

Ако интернет-кампанията на Обама предизвика толкова внимание, то е защото кандидатът на демократите успя да накара американското общество да разговаря. Той много похватно използва социалните мрежи през сайта mybarackobama.com и това му позволи да улови и канализира разговорите, за да направи от тях средство за местна мобилизация. За разлика от проекта на Сеголен Ройал, която поиска да изгради програмна платформа чрез участие (проект, който се провали заради трудността да се установи синтез между противоположни гледни точки¹³⁰), кандидатът Обама не поиска от американските интернайти да съставят програмата му. Той се свърза с поддръжниците си и им позволи да изтъкнат в социалните мрежи своя принос за кампанията. С широката мобилизация на организациите в селските райони (*grass-roots*), които са възлови за американското гражданско общество, дигиталните средства бяха поставени в услуга от отговорниците за кампанията, сред които Крис Хагс, бивш номер 2 на Facebook. Те позволяваха на участниците да излагат като значка върху стра-

¹³⁰ Nicolas Desquinabo. „Dynamiques et impacts des propositions politiques dans les webforums partisans“, *Réseaux*, n 150, 2008, p. 107-132.

ницата на тяхната социална мрежа своите дейности, разнасянето на листовки, сеансите от врата до врата и събранията, които са направили, за да участват в изборната кампания.

Същата тази динамика възприемат днес инициативите на основните френски политически партии със сайтовете „Créateurs du possible“ за UMP и Coorpol за PS. Целта им е да се вмъкнат в социалните мрежи, за да разширят партийната дискусия към обикновените разговори. Остава да кажем, че претенцията за „влизане в разговорите“ на гражданите не става с постановление. Несъмнено тя препраща другаде със съвсем различни логики на общуването, основани на медийната видимост, харизматичността и полемичните теми. Тук се крие един от парадоксите на разговорната политика в Интернет: тя може да се разгърне в голям мащаб само при успоредното развитие на централизирана и унифицирана медийна комуникация. Тогава се намества друга комуникационна брънка, която прекъсва програмната функция на политическите партии и свързва директно един излъчващ център с кръвоносната мрежа на разговорите.

ПОЛИТИКАТА НА АЛГОРИТМИТЕ

„Кодът – това е законът“ („Code is law“). Формулата на американския юрист Лорънс Лесиг дължи своя успех на факта, че обобщава напълно една идея: в Интернет изборите на инфраструктурни софтуери имат повече принудителна сила за потребителите от юридическите забрани¹³¹. Алгоритмите, позволяващи да се йерархизират информацията, съдържат в себе си принципите на подреждане и начините за виждане на света. Те структурират много издълбоко начина, по който интернайти „виждат“ информацията и си представят дигиталния свят, където се разхождат, без да подозират подмолното въздействие на алгоритмите върху техния маршрут. Алгоритмите пък отговарят

¹³¹ Lawrence Lessig. *Code: Version 2.0*. New York, Basic Books, 2006.

на нередко антагонистични политики. Те управляват различни аспекти от поведението на сърфиращия. С масовизирането на употребите, присъствието на традиционните медии в Интернет и развитието на търговските практики в мрежата се развива състезание около начините, по които се организира видимостта. Съобразно интересите на едни или други в алгоритмите могат да бъдат включени множество критерии: заслугата, аудиторията, общността и бързината.

Като възплъщение на меритократичния модел на духа на начинателите *PageRank* на Google не играе своята роля по същия начин. Той все повече добива характер на плебисцит, поставяйки най-отгоре най-големите и най-мощните играчи. Все по-силната зависимост на Мрежата от реалния свят прави така, че в нея централно присъстват институции, партии, традиционни медии и компании. Узнати от всички, те много бързо биват цитирани от всички в мрежата, привличайки към себе си достатъчно връзки, за да оглавят класирането. В този случай структурата на линковете между сайтовете рисува изключително йерархична картина: няколко центъра (*hubs*) концентрират голяма част от авторитета върху мрежата; някои играчи развиват все по-тънки и по-трудни за цитиране референциални стратегии; мнозина други, нямащи такива възможности или символен капитал, са смазани под неумолимата логика на репутацията, която властва в световната мрежа¹³². Така, ако се гледа само върха на йерархично подредените информации, дневният ред на Интернет не изглежда много различен от този на традиционните медии¹³³. Мрежата на участие всъщност само възпроизвежда критериите за легитимност на *gate-keepers*.

Дошли от света на традиционните медии и подтиквани от рекламния пазар, индикаторите за аудитория вече са навсякъде

¹³² Konrad Becker, Felix Stalder (dir.). *Deep Search. The Politics of Search beyond Google*. Innsbruck, Studienverlag, 2009.

¹³³ Matthew Hindman. *The Myth of Digital Democracy*. Princeton, Princeton University Press, 2009.

в Интернет. Те налагат мярката на броя „видяни страници“ като критерий за класиране. Тази метрика не предполага никакъв акт на участие от страна на сърфиращия. Тя просто регистрира неговото поведение. „Видяните страници“ внасят в света на мрежата логиката на масовите аудитории на телевизиите. Във видеосайтовете като YouTube или Dailymotion „видяните страници“ организират йерархията на съдържанията, като пречат да бъдат разнообразявани критериите, по които тъкмо качеството на съдържанията може да бъде оценявано.

Изправен пред тези ефекти на масовизацията, социалният web предлага друга форма, по която да се организира информацията и тя да тръгва от социалната мрежа на потребителя, за да изгради негова собствена информационна екосистема. Част от изобретателността на услугите на web 2.0 се състои в тези комунитарни метрики, позволяващи на интернавтите да се откриват и да осъществяват своята навигация вътре в техния свят на взаимовръзки, без да има нужда да използват търсачки: брой приятели, групи, предпочитани теми, средства за препоръка, *newsfeed* (проследяването на актуалността, създадено от „приятелите“ на потребителя) и т.н. Посредством тези средства потребителите искат от пространството на своите взаимоотношения да организират информацията, които биха могли да ги заинтересуват. Тези метрики на общността позволяват на запалените и на любителите да обикалят в съдържанията, които често са лошо класирани от меритократичните алгоритми и образуват „дългата опашка“ на Интернет. Метриците на препоръчване от дадена общност обаче са много крехки. Те могат да бъдат „деформирани“ под натиска на комерсиалните интереси на платформите. От своя страна марките и институциите започват да се вмъкват в класиранията, ставайки „приятели“ на интернавтите. Самите интернавти възприемат все по-стратегически ориентирани поведения, за да действат върху тези мерки и да печелят репутация.

Накрая, с „мрежата в реално време“, чието най-ярко приложение е Twitter, се развива нова метрика на видимостта, която

освещава бързината в обръщението на информацията като нова мярка. Явленията на ускорено завъртане в Интернет придават все повече значение на средствата, които предлагат сканиращо табло, отчитащо в реално време модните теми на разговора (*trending topics*). Тези завъртащи мерки влизат в съревнование с други типове класиране, за да ангажират интернавтите в търсене на непосредственото и новото.

Богатството на световната мрежа е, че под господстващите съдържания поддържа съществуването на междинно пространство, където е позволено да се споделят и дискутират теми, които нямат голямо обръщение в публичното пространство. Юрген Хабермас показва как общественото пространство на разума, родено през XVIII век, се е „рефеодализирано“ през втората половина на XIX век под въздействие на търговските интереси и масовизирането на „пресата за едно пени“¹³⁴. „Днес публичното пространство на Интернет е подложено на същия риск от „рефеодализация“. Търговските логики на аудиторията налагат все повече своята йерархия начело на класирането, смазват разнообразието на мрежата и рискуват да корумпират средствата на социална препоръка, които правят възможно обръщението на недотам добре класирани съдържания.

Упрекът, който трябва да се отправи към дигиталните алгоритми, не е, че се множат вследствие на все по-противоречиви логики и интереси. Разнообразието винаги е било в сърцето на мрежата. Разбираемо е, че с експоненциалното нарастване на нейния обем се обогатяват начините на циркулиране и класиране на информацията. В замяна на това, под натиска на пазарни интереси логиките, присъщи на всеки отделен начин на класиране, се смесват и скриват в черни кутии, които все по-трудно могат да бъдат интерпретирани. Би било желателно да се разработи критичен анализ на алгоритмите, така че да се поддържа жива „дългата опашка“ на съдържанията с малка аудитория. Защото това е най-радикалното демократично явление в Интернет и то отдавна е изчезнало от традиционното публично пространство.

¹³⁴ Jurgen Habermas. *L'Espace public, op. cit.*

Заклучение

Еманципираните публики

Като се разширява към Интернет, публичното пространство се стреми към социализация, към частния живот и възможността за изразяване на индивидите. То прави също по-прозрачни кулисите на социалния живот, мненията на интернавтите и данните на администрациите. Дори ако границите между тези сфери все още съществуват, пропастта между обществения и частния свят не изглежда толкова явна. Световната мрежа открива сцена, върху която обществото представя самото себе си и споделя информации, които никога преди това не са били показвани. Демократичното общество излиза от орбитата на репрезентативната политика.

Това разместване ни показва какво от патернализма остава в традиционното публично пространство. В основата си то винаги се е отнасяло с подозрение към обществото и неуморно е търсело да го „предпази“ срещу другите и най-вече срещу самото себе си. Когато на обществото бива прехвърлена ролята на аудитория, то губи способността си да действа. Когато бива филтрирано, начините да взима думата се опитомяват. Когато неговият вътрешен живот се приватизира, му се забранява да се ангажира тялом и духом. Когато неговите познания се коригират от експерти, знанието се професионализира. Когато бива консултирано чрез сондажи, заприличва на „вентрилокист“ – някой, който говори с корема си. Но дори да не са напълно изчезнали,

всички тези пречки принадлежат на миналото на демокрацията. Защото в Интернет и благодарение на Интернет контролираното общество се е еманципирало. То взема думата, без никой да го кара. То се излага на показ без притеснение, за да създаде нови социални връзки. То произвежда знания, без да се позовава на други. То само определя темите, по които иска да дебатира. То се самоорганизира.

Подобна свобода не върви без спънки. Няма полемики, повдигнати чрез Интернет, които да не се безпокоят от възможната злоупотреба на индивидите с тази нова свобода. Прокурорите от дигиталното публично пространство не говорят никога за себе си, а винаги за другите. Те знаят, контролират, разпределят добрата и лошата информация, никога не стават жертва на измама. Но около тях хората са наивни, сектанти, променчиви и безсрамни. Подобен патернализъм все по-трудно се понася в обществата, които се индивидуализират и възприемат отговорността, автономията и разнообразието. Интернет е средство за борба срещу инфантилизирането на гражданите в режим, който би трябвало да им е доверил властта. В този смисъл световната мрежа възплъщава бъдещето на демокрацията. Не е основателно да се иска възстановяване на границата, над която ревниво са бдяли *gate-keepers* в традиционното публично пространство. В замяна на това, днес протича една тиха борба за контрола над средствата, чрез които *a posteriori* се йерархизират информацията в мрежата.

Недоверието спрямо словото без контрол и цензура крие още по-голямо недоверие спрямо едно самоорганизиращо се общество. И тъкмо около този въпрос се разиграва бъдещето на Интернет. За да се получи йерархията между висока и ниска видимост, интернаутите класират, поправят се и се критикуват взаимно. Те обаче съвсем не го правят в контекста на съвършено равенство. Впрочем, нищо в духа на Интернет не позволява да се установи тип равенство, признаващо на всички еднакъв глас и еднаква легитимност. Тежестта на дейците, техният авторитет,

техническата им компетентност, нивото на ангажираност чертаят отношенията на сила, които организират видимостта върху Мрежата. Интернет приканва към демокрация на активните, която винаги рискува да остави по пътя си мълчаливите и нямащите връзка с мрежата.

Успехът на Интернет обаче го поставя в центъра на стратегиите и интересите на пазара. Все по-явно присъстващи в Интернет, медиите, културните индустрии, политическите партии и фирмите преоткриват частично господството, което са упражнявали върху йерархиите на традиционното публично пространство. От своя страна новите компании на дигиталния свят събират личните данни на интернаутите и ги складираат в контролирани от тях депа. Те освен това се стремят да затворят навигацията в подсистеми на мрежата, които им принадлежат. Прихващането на вниманието на интернаутите е централна задача за традиционните актьори на публичното пространство и новите дигитални конгломерати. Бидейки следствие от невероятния успех на мрежата, тази икономическа война не би имала кой знае какви последствия, ако не заплашваше същевременно духа на Интернет и неговото разнообразие. В името на императивите, отнасящи се до сигурността, закрилата на частния живот и качеството на услугата, мнозина биха искали да „нормализират“ децентрализираната инфраструктура на мрежата. „Неутралността на нета“, която забранява да се привилегирова качеството на услугата за един сайт повече от друг се оспорва; анонимността на интернаутите все повече се поставя под въпрос; връзките, които създават интернаутите върху Мрежата и които са ценно общо благо, рискуват да бъдат присвоени от големите дигитални компании; разнообразните форми на изразяване и споделяне също рискуват да бъдат смазани от логиката на аудиторията и т.н.¹³⁵

¹³⁵ Jonathan Zittrain. *The Future of Internet. And How to Stop it*. New York, Yale University Press, 2008.

Тази тенденция за нормализация на мрежата визира още да направи от нея публично пространство като другите, едногласно, прозрачно и гладко. А демократизацията на Интернет (и на публичното пространство) е неразривно свързано с множеството форми на видимост, които допуска. Демократизацията върви ръка за ръка с разнообразното и жизнено изразяване, което интернаутите са доказали още със създаването на мрежата. Те, вън от всякакво съмнение, са въвели в нишите на разговор най-богатите стилистични и наративни опити. Разбиран като демократичен принцип, Интернет е много повече шанс, отколкото опасност, много повече печалба, отколкото гибел. Не друго, а пълната прозрачност на Интернет за самия себе си, който би могъл да премахне пространствата в светлосянка, като ги изнесе в светлината на търсачките, би представлявало реална заплаха за тези начини да се взима думата, които се размножават във всички посоки, скромни или значителни, тежки или иронични – но винаги дълбоко свободни.